

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ERHVERVS- HISTORISK ÅRBOG 1968

Meddelelser fra Erhvervsarkivet

19

Jørgen la Cours arbejde i dansk landbrugs tjeneste

Af CLAUS BJØRN

I maj 1858 modtog professor B. S. Jørgensen en henvendelse fra en ung mand, der året før var blevet landbrugskandidat fra Polyteknisk Læreanstalt, hvor Jørgensen varetog undervisningen i landbrugsvidenskab. Den unge landmand, Jørgen la Cour, berettede, at han efter sin eksamen havde suppleret den teoretiske indsigt med oplæring i praktisk landvæsen ved at bestyre Skærso hovedgård, der tilhørte hans far, den kendte foregangsmand i jysk landbrug, Laurits la Cour. Men han ønskede at udbygge sin teoretiske viden, og da der ved oprettelsen af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole var åbnet mulighed herfor, henvendte han sig nu til Jørgensen om vejledning. Prof. Jørgensen, der var blevet knyttet til den nye læreanstalt, svarede med at tilbyde den kun godt 20-årige la Cour pladsen som sin assistent, hvor han kunne studere videre samtidig med, at han bistod ved skolens forsøgsvirksomhed. Jørgen la Cour accepterede, og 1. juli 1858 tiltrådte han stillingen ¹.

Trods sin unge alder havde han gode kvalifikationer til posten. Laurits la Cour var en anset landmand, der i 1825, midt i landbrugskrisen, havde overtaget det forsømte Skærso og ved indførelse af nye afgrøder og redskaber havde drevet gården frem til et mønsterbrug ². Den teoretiske baggrund havde Jørgen la Cour erhvervet sig under professor B. S. Jørgensen på Polyteknisk Læreanstalt fra 1854 til 1857. Han var blandt de første landbrugskandidater, der blev uddannet, og han omtalte sig selv ved en senere lejlighed som Jørgensens »næstældste elev« ³.

I sin nye stilling blev la Cour snart Jørgensens betroede medarbejder, skønt forholdet mellem de to ikke altid var uden spændinger. Jørgen la Cour viste allerede da interesse for at tage nye ideer op og hævde sine egne meninger, hvad der kolliderede med Jørgensens både personligt og fagligt sindigere naturel. B. S. Jørgensen drog dog sin nytte af sin assistents energi og gav ham et betydeligt ansvar ved forsøgsvirksomheden, ligesom la Cour blev knyttet til det af Jørgensen redigerede »Tidsskrift for Landøkonomi« ⁴.

Professor B. S. Jørgensen (1815–88).

Gennem lange studierejser, særlig i 1840'erne, havde Jørgensen, der egentlig var cand. polyt., erhvervet sig et omfattende kendskab til europæisk landbrug og til den landøkonomiske teori. I vinteren 1848–49 begyndte han med støtte af Landhusholdningsselskabet en række forelæsninger, der skulle blive grundlæggende for det landøkonomiske studium her i landet. Forelæsningerne blev holdt på Polyteknisk Lærestanstalt, hvor Jørgensen blev docent 1. oktober 1849. 1852 fik han titel af professor. I arbejdet for oprettelsen af Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole deltog han med stor energi, og det skyldtes sikkert i overvejende grad ham, at man fik en væsentlig teoretisk lærestanstalt i København og ikke en praktisk-teoretisk på landet, som andre havde arbejdet for. Jørgensen fik sit virke ved den nye skole fra åbningsdagen 24. august 1858 til 1. november 1886. I Landhusholdningsselskabets presidium afløste han i 1855 A. S. Ørsted og blev herefter genvalgt, til han 1883 trak sig tilbage. Uden at være egentlig igangsætter deltog han flittigt i selskabets arbejde, og han bidrog ved sin sunde sans ofte til, at ideerne blev ført ud i livet på en solid måde. Den kritik, han som yngre ofte var genstand for – både på grund af hans hele konservative indstilling og på grund af den vægt, han vel noget ensidigt lagde på den teoretiske uddannelse – afløstes med årene af hengivenhed for hans brave personlighed og agtelse for hans indsats i landbrugsoplysningen.

Efter Landbrugskolebladet 1880.

Både under sit ophold i København fra 1854 til 1857 og senere som assistent ved Landbohøjskolen var Jørgen la Cour en hyppig gæst hos Frederik Barfod, som han var i familie med⁵. Fra hjemmet var han »rationalist med liv og sjæl«, og han, »der ikke havde spor af religiøs sans, og som endnu ikke kunne tælle til 5 i sin kærlighed til modersmålet«, mødte i det Barfodske hjem, der var et samlingssted for grundtvigianerne i København, en stærk kristelig og national påvirkning. Tilknytningen til det Barfodske hjem på Frederiksberg blev yderligere styrket, da Jørgen la Cour i 1863 forlovede sig med Agathe Barfod. Om sit møde med det Barfod'ske hjem skrev Jørgen la Cour:

Det var derfor med meget blandede følelser, at jeg i sin tid kom i dine forældres hus; de var jo grundtvigianere med kød og krop, med liv og sjæl, ja deres hus endog samlingsplads for grundtvigianere, jeg måtte altså ringeagte dem, fordi de så blindt hen fulgte »et gammelt vrøvlehed«, men på den anden side var de så gode, så kærlige imod mig, talte så venlig og mildt til mig, rørte ved hjertets strenge, og drog derved dette naturligt til sig. Tid efter anden fik jeg også øjet op for, at de ikke således vilje- og tankeløst stillede sig ind i grundtvigianernes række, og den harmoni, jeg fandt mellem deres tale og deres liv, bibragte mig tanken om, at det dog var en virkelig, en sand, en fra hjertets indre kommende tro, som afspejlede sig i dem og deres handlinger, og min følelse, mit hjerte, som de allerede tidligere havde bemærget sig, måtte nu helt drages hen til dem, jeg kunne nu, eller rettere jeg kunne nu ikke lade være med hengivenhed og tillid at slutte mig til dem ⁶.

Heller ikke Jørgen la Cour stillede sig »vilje- og tankeløst« »i Grundtvigianernes række«, men han bevarede en kritisk holdning til inderkredsen omkring Grundtvig. Han foretrak således P. O. Bojesens eftermiddagsgudstjenester i Vartov fremfor Grundtvigs om formiddagen, »for menighedslivet har jeg aldrig haft øje eller hjerte« ⁷. Men i øvrigt blev han præget afgørende af det Barfodske hjem. Den folkelige frihed efter grundloven i 1849 havde i ham sin varme tilhænger, og han opfattede bondestandens frigørelse ved Stavnsbåndets ophævelse som indledningen til frihedstiden ⁸. Fra Fr. Barfod modtog han ligeledes stærke skandinaviske sympatier, som han bevarede livet igennem ⁹. Det var utvivlsomt også en påvirkning fra det grundtvigske miljø med dets tro på frihed og folkelighed, der hos den unge Jørgen la Cour kunne afføde skarpe hip til aristokratiets og den politiske – og ikke mindst åndelige – reaktions repræsentanter ¹⁰.

Jørgen la Cours faglige uddannelse som en af de første landbrugskandidater herhjemme og den åndelige udvikling til et grundtvigsk livssyn, han gennemgik på samme tid, var to forhold, der afgørende bestemte hans senere livsgerning.

Jørgen la Cour og Landboskolen

Hindholm Folkehøjskole ved Fuglebjerg i det sydvestlige Sjælland blev oprettet i 1852 af Anders Stephansen, der da var forstander for børnehjemmet på Holsteinsminde. Skolens oprettelse blev støttet af husmandsføreren, Peder Hansen, Lundby, og landkommunalforeningerne, og i den første tid stod de sjællandske bondevennekredse bag Hindholmskolen. Under Anders StephanSENS og cand. theol. N. J. Jensens ledelse blev Hindholm snart en anerkendt og søgt skole, der som den eneste folkehøjskole før 1864 nåede over 100 elever. N. J. Jensen, gift med Nanna Bojsen, var grundtvigianer, men skolen

prægedes i nok så høj grad af Stephansens personlighed, der havde sin forankring i oplysningstidens idéverden, og af skolens baggrund i bondevennebevægelsen. På en gang stræbte man efter at vække de unge og at bibringe dem positive kundskaber bl. a. i naturfag og landbrug, i hvilket øjemed skolen var udstyret med omfattende undervisningsmateriale i form af apparaturer og samlinger ¹.

Hos Frederik Barfod havde Jørgen la Cour mødt en af skolens unge lærere, J. N. Vinther, og i efteråret 1859 kom han i kontakt med Anders Stephansen, hvem han forsynede med sædprøver fra Landbohøjskolen til brug for landbrugsbedriften på Hindholm, og som tak indbød Stephansen den unge assistent til at besøge skolen ². I pinsen 1860 kom la Cour til Hindholm og knyttede bekendtskab ikke blot med Stephansen og Vinther, men også med den unge lærer Chr. Nielsen ³. Deres bekendtskab udvikledes til venskab, da de begge i 1861 gennemgik reserveofficersskolen på Kronborg, og i sommeren 1862 besøgte la Cour påny Hindholm ⁴. Med Stephansen drøftede Jørgen la Cour folkeoplysning, og Chr. Nielsen mindedes nogle år senere dette besøg, idet han foreholdt vennen det mål, de to unge »en aften i den lyksalige tid, som du også minder om i dit brev, gik og talte sammen, nemlig en udvikling i åndelig, navnlig folkeåndelig, og i materiel retning, så at vi i begge henseender kunne blive mere *formuende*« ⁵. Kontakten med Hindholm satte la Cour i gang. På Landbohøjskolen tog han ikke direkte del i undervisningsarbejdet, skønt han fulgte det opmærksomt og sin natur tro ikke tilbageholdt kritik ⁶. Derimod tog han ud til landsbyerne omkring København, til Ballerup, Brønshøj og Skovlunde, og hver lørdag i tiden fra november til marts samlede han interesserede bønder i den stedlige skole til foredrag om landbrugsfaglige emner: »Jordens Bearbejdning«, »Staldgødningen og dens Behandling«, »Rodfrugtdyrkningen« o. lign. ⁷. Efter krigen 1864, da Jørgen la Cour i en kortere periode beklædte sin gamle stilling som assistent under prof. B. S. Jørgensen, udvidede han denne mødevirksomhed til, hvad han benævnte »en art højskolevirksomhed« i Brøndbyvester og -øster med en sammenhængende foredragsrække i vinteren 1866–67 ⁸.

Drøftelserne med landmændene efter foredragene bragte la Cour ind i overvejelser om oprettelse af en folkehøjskole. Han rådspurgte Stephansen om de praktiske vanskeligheder, der var forbundet hermed, indkvartering på eller uden for skolen, betaling, undervisningstidens længde, finansiering osv. Skolens formål havde han gjort sig klart. Han mødte hos landmændene »Trangen til at kende den natur, hvori de senere skulle sysle, og den gerning, der senere skal skaffe dem brødet«, men »modersmålets sag, folkets levned, tragten og væren eller fædrelandets ejendommeligheder og natur«

måtte dog ikke glemmes, »thi uden kendskab og kærlighed dertil får vi dog aldrig gode statsborgere, – en stat med materiel kraft, men uden åndeligt velvære mangler det livsprincip, der ene kan redde den fra død og undergang«. Jørgen la Cour mente dog ikke, at han selv kunne påtage sig at oprette og lede en sådan skole⁹. I sit svar tilskyndede Stephansen la Cour til at gå i gang med en »dansk folkehøjskole«, og ud fra sine erfaringer fra sit eget skolearbejde gav han ham svar på de mange spørgsmål¹⁰. Jørgen la Cour lagde heller ikke tanken om folkehøjskolearbejde til side, men nogle måneder senere følte han sig afklaret og sikker, så han vovede at træde offentlig frem med sin opfattelse af højskolens værdi i folkeoplysningens tjeneste, dens mål og dens arbejdsform. På den 9. Landmandsforsamling i Odense 29. juni–4. juli 1863 indledte kammerherre Wichfeld, Engestofte, en diskussion om landmændenes uddannelse, og et af de spørgsmål, der skulle drøftes, lød: »Har de bondehøjskoler, hvormed ikke er forbundet noget agerbrug, hvortil der forholdsvis ikke fordres stor kapital, kunnet virke tilfredsstillende?« Indlederen var selv tilbøjelig til at svare nej og fremhæve den Classenske agerbrugsskole på Næsgård med teoretisk og praktisk undervisning som det ønskelige forbillede, men Ludvig Schrøder, der nylig havde overtaget forstanderposten på Rødding, imødegik Wichfeld og forsvarede skolens arbejde. Højskolen skulle undervise i landbrugsfag, men udelukkende teoretisk, og samtidig medtage en række andre emner for at nå sit mål, at udvikle de unge til gode borgere. Denne linie tog Jørgen la Cour op i sit indlæg:

Det, som vi først og fremmest tilsigter med højskolerne, er at gøre eleverne til dygtige borgere med et åbent blik for, hvad der tjener til fædrelandets bedste, og hvad der kan hjælpe hver enkelt til at blive en så god borger i staten som muligt. Fædrelandet kan vel siges at støttes ved, at hver borger bliver rigere; men selve kapitalen kan dog ikke i en faretruende tid redde vort fædreland, når ikke følelsen for det ruller varmt, når ikke kærligheden til det og begejstringen for det står klart og levende skrevet i hver borgers bryst.

En følelse af fællesskab – la Cour brugte udtrykket »alménånd« – var uomgængelig nødvendig for landets eksistens også i fredelige tider, thi uden denne følelse ville folket moralsk gå til grunde. Og her var det, at Grundtvig og Chr. Flor gennem højskolen havde sat ind ved at vække de unges kærlighed til sproget og historien:

... vis ham alle de store mænd, der både i krig og fred har været besjælede af en levende fædrelandskærlighed, ikke blot dem, der har ført sværdet bedst, når ydre farer truede, men også dem, der i fredens tjeneste har bragt hæder og ære over fædrelandet, og det skal mere end nok så mange velrensedede brakmarker, nok så veldrænede jorder,

nok så mange bugnende kornmarker mande ham op til, at også han i sine små forhold, medens han arbejder for sit og sinnes livsophold, gennemtrænges af lysten til samtidig at virke for det fælles bedste.

Men der var også behov for, at den unge landmand stiftede bekendtskab med naturvidenskaberne, og her kritiserede la Cour højskolerne i deres daværende udformning. Ganske vist blev der undervist i naturfag og i landbrug de fleste steder, men fagene stod isolerede og blev til stumper af usammenhængende og derfor ubrugelig viden:

Bind dem derimod sammen, så at de fra at være selvstændige, hinanden uvedkommende fag, kun bliver hjælpemidler for et enkelt, der samler dem alle i sig, nemlig for agerbruget, og de skal da ej blot vise sig i bevidsthedens klare lys, men de skal da også hver dag, bonden færdes på sin mark, yderligere klares og forøges; de kan da direkte tages i hans tjeneste og bliver kun klarere og stærkere, jo mere de bruges; de slides aldrig op.

Undervisning i landbruget, støttet på naturvidenskaberne, er derfor det fremskridt, som vore bondehøjskoler må gå i møde, som der mere og mere af landboerne, der sender deres sønner derhen, stilles en uafviselig fordring om.

Højskolens undervisning i landbrug skulle dog være rent teoretisk, heri sluttede la Cour sig til Schrøder. Derimod var det heldigt, om der til skolen var knyttet en mindre bedrift, hvor der til undervisningsformål kunne dyrkes korn og græsarter m. m. En mønstergård skulle højskolen aldrig søge at blive ¹¹.

Indlægget på Landmandsforsamlingen var formet som en programklæring for en højskolevirksomhed, og man tør slutte, at Jørgen la Cour i sommeren 1863 har sigtet mod denne gerning.

Jørgen la Cour fik ikke lejlighed til straks at føre sine tanker ud i virkeligheden. I krigen 1864 gjorde han som løjtnant ved 3. regiments 3. kompagni hele felttoget med, og han kom i kamp ved Dybbøl, hvor han ved en resolut og selvstændig optræden under de afsluttende kampe d. 18. april erhvervede sig ridderkorset, og senere ved fjendens overgang til Als. Det er ikke her stedet at skrive la Cours militære historie, men der kan henvises til den righoldige samling af breve vekslede mellem den unge officer og hans forlovede Agathe Birkedal-Barfod, som Vilhelm la Cour har fremlagt i »Med Far i Felten« (1964) ¹². Oplevelserne under krigen kom næppe direkte til at afstikke nye veje for Jørgen la Cours virke, hans landøkonomiske uddannelse var i det væsentlige afsluttet, og som det ovenfor er nævnt, havde han inden krigen udformet sin opfattelse af højskolens mål og arbejdsform. Han berørte sjældent sine oplevelser under krigen senere i sit liv, men det er utvivlsomt, at kampene, Dannevirkes rømning, Sønderjyllands tab, i det hele

taget de mangfoldige begivenheder i 1864, bidrog til at fæstne hans personlighed og understrege nødvendigheden af det folkelige og nationale mål, han allerede inden krigen havde opstillet ¹³.

Hjempermitteret i efteråret 1864 havde Jørgen la Cour den tilstundende vinter ledig, idet en længere studierejse til udlandet, som Landhusholdningsselskabet ved prof. Jørgensens mellemkomst havde bevilget midler til, først skulle begynde hen på foråret 1865 ¹⁴. Der blev da mulighed for la Cour til at prøve kræfter som skolemand, idet han blev tilbudt stillingen som forstander og førstelærer ved en »højere bondeskole«, der var oprettet ved Frederiksværk af det Classenske Fideikommis. 13. oktober kunne han meddele sine forældre, at han pr. 1. november begyndte en »vinterlandbrugsskole for unge bønderkarle«, en gerning han glædede sig til, idet bondestandens oplysning er en sag, der særligt ligger mig på sinde«; jeg får altså her praktisk med den at gøre, og derfor i min senere virksomhed for denne kan have en kompetentere mening« ¹⁵.

Begyndelsen var beskeden. Da skolen åbnede, mødte der 7 elever, og omegnens lærere og præster viste åbenlys modvilje mod dens arbejde. Det tog dog ikke modet fra la Cour, og da skolen sluttede 25. marts, var der 16 unge, der havde fulgt undervisningen. Og uviljen mod skolen hos de omkringboende lærere gav til resultat, at disse begyndte på aftenskolearbejde for at tage konkurrencen op med la Cour. Skolens undervisning blev præget af programmet fra Odense; Jørgen la Cour gav naturfagene en fremtrædende plads på skemaet, og han søgte at knytte Rasmus Fenger fra Rødding til skolen i Frederiksværk, hvad der dog ikke lykkedes. Over for B. S. Jørgensen berørte han et af de problemer, han mødte i arbejdet, mangelen på gode lærerkræfter – »men dem må Landbohøjskolen skaffe os, når vi nu blot kunne få dygtige folk til at søge dens vejledning« ¹⁶.

Vinteren i Frederiksværk var imidlertid kun at opfatte som en mellemstation, en anledning til at prøve teorierne i praksis. Studierejsen til udlandet 1865–66 afrundede Jørgen la Cours landøkonomiske uddannelse, og efter hjemkomsten synes hans bestræbelser at have rettet sig mod en virksomhed i selskabets tjeneste. Det blev bestemt, at han skulle afløse sin lærer, B. S. Jørgensen, som medredaktør af »Tidsskrift for Landøkonomi« fra nytår 1867, og i november ansattes la Cour ved den meteorologiske komité under Landhusholdningsselskabet ¹⁷. Den betydningsfulde sekretærpost i selskabet blev stillet ham i udsigt, men her kom forholdet til B. S. Jørgensen i vejen. Det var forværret efter krigen, og Jørgen la Cour fandt det uudholdeligt vedblivende at have Jørgensen som foresat, hvad han måtte regne med som sekretær i Landhusholdningsselskabet, hvor hans lærer var en af de tre præ-

sidenter¹⁸. Jørgen la Cour var nu 28 år, og han måtte finde et udkomme, der tillod, at han kunne gifte sig. Overvejelserne, der gik i mange retninger, bl. a. oprettelse af et kursus for lærere på Landbohøjskolen, samlede sig efterhånden om højskolen. Allerede i sommeren 1866 drøftede han i en snæver kreds uddannelsen af landmænd, og på samme tid traf han i København sammen med en gruppe unge højskolefolk, J. N. Vinther, der havde forladt Hindholm og forestod en skole på Amager, Ernst Trier, Chrf. Bågå og Jens Nørregård. Jørgen la Cour følte sig særlig knyttet til den sidste, og forbindelsen med disse unge mænd har uden tvivl tilskyndet ham til at tage det afgørende skridt. I slutningen af september underrettede han sine forældre om sine planer:

Jeg fik da for en måneds tid siden den tanke at skulle oprette en folkehøjskole herude i Nordsjælland i nærheden af jernbanen, så at jeg ved denne kunne tage herind til byen for at besørge redaktionen af tidsskriftet, tale med folk, følge Landhusholdnings-selskabets forhandlinger osv. Tanken herom modnedes mere og mere hos mig, og da jeg ved de foredrag, jeg har holdt ude i sognene, jo er nogenlunde kendt, og tror, at beboerne i så henseende har lidt tillid til mig, så nærer jeg også det håb, at det ikke vil blive umuligt at få den i gang, og de få, jeg allerede har talt med derom, har styrket mig meget i min plan. Det er, som I ved, kære forældre, en virksomhed, som jeg af fuldt hjerte interesserer mig for, og i hvilken jeg også håber at kunne virke lidt til gavn og glæde. Mit nærmeste fremtidsmål bliver derfor: Oprettelsen af en folkehøjskole i nærheden af Kongens Lyngby¹⁹.

Jørgen la Cour havde da sikret sig Vinthers bistand i skolearbejdet, og afbrudt af arbejdet med »Tidsskrift for Landøkonomi« forberedte han nu »landboskolen«, som han allerede i januar 1867 døbte den kommende skole²⁰. Den skulle, som nævnt i brevet til forældrene, have en passende beliggenhed, og først på året 1867 havde la Cour drøftelser med propr. Hans Nielsen, Havarthigård, om en plads i Øverød. Forholdene der tilfredsstillede ham dog ikke, og i den kommende tid undersøgte flere muligheder i den nordvestlige omegn af hovedstaden²¹. 23. marts 1867 mødtes Jørgen la Cour med en gruppe landmænd fra landsbyerne i Københavns nærhed og drøftede det økonomiske grundlag for skolens oprettelse. Landboskolen skulle opføres på aktier, tegnet blandt egnens befolkning, hvad la Cour ingenlunde var begejstret over. Ligesom han stillede sine krav til skolens beliggenhed, måtte man igennem nogle drøftelser for at fastsætte forholdet mellem bestyrelsens og forstanderens myndighedsområde²². Vanskelighederne med at finde en egnet grund til skolen blev løst, da agent I. H. Modeweg, Brede klædefabrik, skænkede to tønder land jord umiddelbart vest for Folevad Mølle og nord for Sorgenfri til formålet²³. Efter at grunden var sikret, begyndte opførelsen

af skolebygningerne i eftersommeren 1867. Landboskolen var fra begyndelsen et stateligt bygningskompleks, og Jørgen la Cour satte, da det kneb for aktieselskabet at skaffe de tilstrækkelige midler, sine egne penge ind på at forsyne bygningen med inventar og undervisningsmateriel, bl. a. et lille laboratorium. Da skolen stod færdig, blev bygningerne alene vurderet til 14000 rd., og det kan da tjene til sammenligning, at Ludvig Schrøder i 1871 anslog den samlede værdi af Askov Højskoles ejendom til 11681 rd ²⁴.

Allerede i sommeren 1867 var der udsendt indbydelse til landboskolens første kursus samme efterår. Indholdet var bygget over den skitse for skolens virksomhed, som Jørgen la Cour 23. marts havde forelagt for de interesserede landmænd:

Skolens formål skal være: at styrke og oplive kærligheden hos den unge til alt, hvad der er ædelt, skønt og godt, at klare og fæstne hos ham de gode sider af den danske folkeejendommelighed, at vejlede og danne ham til at blive en oplyst, selvstændig og kraftig borger, samt at give ham kundskaber, der ligefrem kunne komme ham til nytte som dygtig jordbruger.

Dette skal søges nået ved, at der navnlig i den første tid lægges særlig vægt på alt, hvad der kan henføres under almindelig oplysning, så han i denne rodfæstes og modnes til at modtage den særlige undervisning i landbruget, – jordens, planternes og dyrenes behandling.

Undervisningsfagene ville blive dansk, fædrelandshistorie samt hovedtrækkene i verdenshistorie, jordbeskrivelse navnlig fysisk og etnografisk, naturlære, plantelære og plantedyrkning, de forskellige grene af landbruget og husdyrbruget, ligesom også behandling af de almindeligste sygdomme, regning, skrivning, tegning, landmåling og nivelleringsang, sang og legemsøvelser ²⁵.

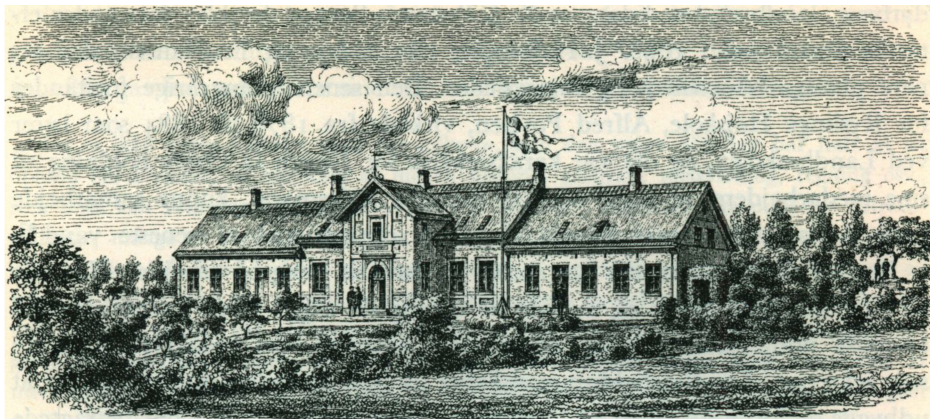
Kurset var todelt. Fra 1. oktober til 1. april, hvor man udelukkende arbejdede med »almindelig folkelig oplysning«, og dernæst den følgende »særlig landøkonomisk fagdannelse« fra 1. oktober til 1. august. I overensstemmelse med Jørgen la Cours tidligere udtalte opfattelse var undervisningen udelukkende teoretisk, idet man dog ville støtte gennemgangen ved skolens egen have og mark samt ved besøg på veldrevne gårde i omegnen. Betalingen var 13 rd. månedligt for kost, logi og undervisning – eleverne skulle imidlertid selv holde sig med tørkost ²⁶. Ligesom landboskolen bygningsmæssigt skilte sig ud fra flertallet af landets højskoler, satte Jørgen la Cour betalingen højere end sædvane var – både Askov og Vallekilde tog 12 rd. om måneden for kost, logi og undervisning ²⁷.

1. oktober 1867 var skolebygningerne langt fra færdige, men la Cour havde lejet skolen og lærerne ind i Nærum, hvor grosserer D. B. Adler stillede Nærumgård til rådighed for åbningsmødet. Indvielsens forløb skulle tegne de væsentlige sider af skolens virke:

Skolen indvies klokken 1½. Grosserer Adler har overladt sine store sale på Nærumgård til dette brug, og fjernet og nært har jeg sendt indbydelser til at komme. Først synges salmen »Op al den ting som Gud har gjort, hans herlighed at prise«, og derefter indvier pastor Rørdam skolen, indvier os, både lærere og elever, til dens gerning, og ønsker Vorherres hjælp og velsignelse til at lede den i hans navn, til hans velbehag og os alle til glæde og gavn. Derefter synges »Er lyset for de lærde blot«, og jeg taler derefter om skolen og oplysningen. Derefter synges »Den danske bonde sad engang, som herre på sit eje«, og professor Jørgensen holder en tale om bondestandens frigørelse i forrige århundrede, da jo grundstenen på en måde blev lagt til den udvikling af bondestanden, som senere er fortsat, og hvoraf den nyere tids landboskoler og folkehøjskoler er et nyt led. Derefter synges »Danmark vor moder voksed af bølger«, og min svigerfader taler et historisk foredrag, nærmest knyttet til Sønderjylland. Sluttelig synges »I alle de riger og lande«²⁸.

Landboskolen kunne begynde sin virksomhed. Til undervisningen var der tilmeldt 20 elever – inden skoleåret var omme, var tallet øget til 25 – fortrinsvis fra Københavns amt²⁹. Lærerkorpset bestod af la Cour, Vinther og en sergent Hassel, der samtidig var skolens økonom³⁰. I maj 1868 stod skolebygningerne ved Lyngby færdige, og det lykkedes at opnå lån i Sorø Akademis midler og derved stabilisere aktieselskabets noget anstrengte økonomi. 1. oktober 1868 blev skolen påny »indviet«, og som det foregående år afspejlede talerrækken – Peter Rørdam, Jørgen la Cour, Fr. Barfod, J. N. Vinther og distriktslæge Mürer – skolens målsætning³¹. Lærerkorpset blev udvidet med cand. mag. Poul la Cour, gartner N. P. Skousbo og dyrlæge

	Elever i alt	Heraf på land- brugsafd.	Af eleverne kom fra følgende amter			
			Københavns	Frederiksborg	Randers	Sønderjylland
1867-68	25	—	16	2	3	—
1868-69	56	31	27	7	3	1
1869-70	70	28	24	15	6	2
1870-71	68	44	14	9	2	5
1871-72	74	42	21	14	16	3
1872-73	83	45	29	19	4	2
1873-74	106	49	30	26	8	3
1874-75	107	54	24	16	17	6
1875-76	124	60	12	17	4	10
1876-77	132	60	18	10	10	20
1877-78	105	62	15	13	8	15
1878-79	100	46	18	5	8	9
1879-80	111	50	17	8	3	7
1880-81	89	57	11	5	3	14
1881-82	96	47	11	9	3	8
1882-83	106	53	25	11	9	3
1883-84	100	48	21	14	8	3

Landboskolen ved Lyngby.

Hoved på brev af 5. oktober 1868 fra Jørgen la Cour til forældrene. La Cours arkiv, Rigsarkivet.

J. J. Gram, og elevtallet mere end fordobledes til 56³². Dette år begyndte den landøkonomiske del af undervisningen, der blev varetaget af den kvalificerede lærerstab under tilfredsstillende lokaleforhold. Jørgen la Cour kunne derfor i de følgende år glæde sig over, at Landboskolen ved Lyngby blev vel besøgt. I høj grad var det landmandssønner fra omegnen, fra Københavns og Frederiksborg amter, der dominerede elevkredsen, men i 1870'erne fik skolen en ikke ubetydelig tilgang fra Sønderjylland, ligesom Randers amt gennemgående er pænt repræsenteret i statistikken over eleverne. Hvad Randers amt angik, var det næppe uden betydning, at navnet la Cour i denne del af Jylland havde en velkendt klang³³.

Elevtallene, der er typisk for højskolerne med den stærke stigning frem til ca. 1877, da konjunkturerne for landbruget vendte, og derpå følgende fald og stagnation viser, at Landboskolen ved Lyngby blev en stor skole. Jørgen la Cour samlede lige så mange elever som Ryslinge og Jens Nørregård på Testrup. Kun Askov, Hindholm og Vallekilde havde i perioder større tilgang³⁴. Som følge af den store søgning blev skolen udvidet i 1873, og Jørgen la Cour søgte at finde anvendelse for bygninger og lærerkræfter i sommer-tiden ved forskellige kursusformer, i hvilket han dog ikke havde heldet med sig³⁵. Det er ovenfor nævnt, at en af dansk folkehøjskoles mest benådede lærere, Poul la Cour, i en periode var knyttet til broderens skole i Lyngby, og det var i det hele kendetegnende for Jørgen la Cour, at han sørgede for dygtige kræfter til undervisningen³⁶. Af lærere ved Landboskolen kan nævnes dyrlæge P. Jessen, der blev Landhusholdningsselskabets første konsulent i hus-

dyrbrug, landbrugskandidaterne R. J. Petersen-Børup, der blev forstander efter la Cours død i 1898. J. H. Bagger, Chr. Sonne og Fr. Hansen, den senere planteavlskonsulent og forsøgsleder. Den senere mangeårige forstander for Ryslinge Højskole, Alfred Povlsen, virkede fra 1878 til 1884 som lærer ved Landboskolen, og det var karakteristisk for Jørgen la Cours holdning til sine medarbejdere, at han, der var erklæret højremand, kunne samarbejde med Povlsen, der snart tonede flag som oppositionel af reneste vand³⁷.

Det var dog la Cour, der bar skolen og satte sit præg på arbejdet. Han var selv en betydelig lærer og evnede at omgås de unge. Han havde en solid teoretisk uddannelse bag sig, og gennem arbejdet som redaktør og senere som sekretær i Landhusholdningsselskabet fik han de bedste muligheder for at udbygge og forny sin viden på landbrugets område. Jørgen la Cour betragtede selv sin virksomhed som en »bearbejders og meddelers«, der var ikke levnet ham tid eller lejlighed til selvstændige studier endsige forsøgsvirksomhed. Selv følte han, at han var svagest funderet i husdyrbrug og mejerivæsen³⁸. Dette forhold satte sit præg på Landboskolen ved Lyngby, der ikke i sin undervisning førte bestemte opfattelser af landbrugsfaglige problemer frem som en art bannermærke, som f. eks. Tune Landboskole³⁹. Skolen blev ingen banebryder, men undgik ensidigheden.

Men ved siden af formidlingen af landbrugsfaglig viden formåede la Cour også at vække de unge – ikke blot i den nyere tids historie, der var hans domæne i undervisningen, men også i landbrugsfagene, af hvilke han varetog agerdyrkningslære, jordbundslære, fysik, landmåling og tegning⁴⁰. Han kunne klarlægge, hvad en elev benævnte, »Vorherres styrelse i naturens store husholdning«⁴¹. Såvel hans medlærer i de senere år, K. Hansen, som hans lærling som skolemand, Chr. Christensen, Tune, hæftede sig ved hans vel-talenhed og patos og ved den varme, han kunne udstråle, når han foredrog et emne, der havde grebet ham⁴². Skolearbejdet var ham en glæde, og han noterede med tilfredshed, at de offentlige møder, der blev afholdt, samlede stor tilslutning, så stor, at venen H. Valentiner betegnede Landboskolen ved Lyngby som »et af brændpunkterne for det åndelige liv i landbefolkningen«⁴³. Af og til kunne han dog føle, at kræfterne ikke slog til i det omfang, han ønskede. Han kunne savne »den sammensluttende ånd« i landbrugsafdelingen og en interesse for andet end nyttefagene hos eleverne⁴⁴. I 1881 redegjorde Jørgen la Cour for sine erfaringer som forstander for Landboskolen gennem 14 år på et landbrugsmøde i Malmø, og han understregede da, hvorledes der måtte stilles store krav til lærerne i højskolefagene – og han nævnte her direkte historie – for at disse ikke i denne form for skole skulle miste deres betydning i elevernes bevidsthed. Han mente overho-

vedet, at man næppe kunne påvirke de unge på en landboskole i samme grad, som det var muligt på en ren folkehøjskole⁴⁵. I et brev til forældrene fra 1869 gav han udtryk for sine mål med arbejdet i højskoleafdelingen.

Jeg er ikke rigtig fornøjet med det udbytte, som den yngre afdeling har haft af sit ophold her i vinter, de har lært så megen historie, geografi, retskrivning, regning osv., som man kan vente at bibringe eleverne i 6 måneder; forsåvidt var udbyttet tilfredsstillende; mange af dem har også fået alvorlige tanker og et mere modnet og alvorligt blik på livet, på deres forhold til samfundet og til fædrelandet, og måske også på en måde til fædrelandet her oventil, – altså at de har haft en del udbytte af at være hos os, tror jeg nok, og det var utaknemligt ikke at sige den Fader og Herre tak, der har givet os kræfterne; – men jeg ville så gerne, at vi skulle kunne have fremkaldt et mere udviklet åndeligt syn hos dem, at kristendomslivet skulle end klarere være gået op for dem som en dejlig verden at leve i, en verden som allerede står os åben hernede, ja hvori vi nødvendigvis ved Gud Faders nåde må bede om at føle os som borgere, det er som brødre og søstre i Kristi store menighed her på jorden . . . se dette lys, ved det dejlige glædelige, som derfra stråler ud over al vor gerning og idræt, alle vore vilkår og forhold heri livet, det ville jeg så gerne skulle være tændt og klaret inderligt og alvorligt i de unge her i vinter⁴⁶.

Der var således god begrundelse for, at højskolernes tilsynsmand, dr. Mathias Steenstrup, ved sit første besøg i 1877 karakteriserede Landboskolen ved Lyngby, som han satte højt, med betegnelsen »vækkelses- og kundskabs-skole«⁴⁷. Samspillet mellem vækkelsen til det kristne og folkelige fællesskab og formidlingen af den for landbruget og landbrugere nyttige viden i discipliner som kemi, fysik, jordbundslære, husdyrbrug, landboret osv., som Jørgen la Cour havde formuleret i Odense i 1863 og prøvet i praksis i Frederiksværk i vinteren 1864–65, var udviklet til det bærende i Landboskolen.

Betegnelsen »landboskole«, der havde været anvendt i højskoleverdenen før 1867⁴⁸, var valgt med den hensigt at markere en afstand både til landbrugsskolen og til folkehøjskolen. Jørgen la Cours indsats må bedømmes ved at sammenholde skolen ved Lyngby med de to ovennævnte skoleformers stade i 1860'erne.

Uddannelsen inden for landbruget varetoges for den højere landøkonomiske undervisnings vedkommende af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, mens Landhusholdningsselskabets lærlingeinstitution gav en rent praktisk oplæring, og et mindre antal landbrugsskoler varetog den lavere undervisning⁴⁹. N. B. Krarup og senere J. B. Krarup forestod fra 1844 til 1874 en landbrugs-skolevirksomhed på forskellige gårde i Jylland, hvor eleverne både var i marken og på skolebænken. Den Classenske agerbrugsskole på Næsgård forenede siden 1849 i et toårigt kursus praktisk og teoretisk uddannelse. Fyens Stifts patriotiske Selskab oprettede i 1855 et »teoretisk landvæsensinstitut«,

hvor der undervistes i enkelte almindelige fag samt i naturvidenskaber og landbrugsdiscipliner. Den samme linie fulgte den i 1859 oprettede Lumby landboskole nordvest for Odense, der tillige havde til opgave at konkurrere med Chr. Kolds højskolearbejde⁵⁰. Skolerne stod delt på spørgsmålet om elevernes deltagelse i praktisk landbrug under skoleopholdet, men de havde fælles en stærk betoning af den faglige kundskabsformidling – landvæseninstituttet i Odense afholdt endog eksamen⁵¹. Ingen af skolerne nåede store elevtal, og i 1867, da Jørgen la Cour begyndte i Lyngby, kan det samlet anslås til ca. 85⁵².

I 1888 skrev Jørgen la Cour til lærer Børup på Landboskolen, at skolens navn netop blev valgt som et »fyldigt udtryk (for hvad) denne klasse skoler satte sig i modsætning til den begrænsede realistiske opgave ved de tidligere og senere landbrugsskoler«, og han afviste, at prof. B. S. Jørgensen, hvis tanker om den lavere landbrugsundervisning ifølge la Cour skulle have gået i retning af Næsgårdskolen, skulle have haft nogen indflydelse på udformningen af landboskolens særlige karakter⁵³. Jørgen la Cour følte sig ikke i gæld til de gamle skoler, og han nærede ikke megen respekt for deres undervisning, hvilken han benævnte »en tør pind, materialismens befordre«. Med sin skole i Lyngby havde han ønsket at modarbejde »naturvidenskabens enevælde på vore landvæseninstitutter«⁵⁴.

Landboskolen skulle alene varetage den teoretiske undervisning, og la Cour fandt, at elevernes deltagelse i mark- og staldarbejdet ikke hørte hjemme på en skole. På landmandsmødet i Malmø i 1881 begrundede han sin opfattelse. Eleverne trættedes af det legemlige arbejde, og skulle de tage del i bedriften, var det et meget begrænset antal unge, en skole kunne rumme. Et sådant skolelandbrug kunne næppe drives videre godt og mønsterværdigt, og det var alene derved et dårligt lærested. Desuden var det at foretrække, at den unge landmand stiftede bekendtskab med flere forskellige landbrug, der virkede under afvigende betingelser:

Vi har tidligere i Danmark haft teoretisk-praktiske skoler, men erfaringen har hos os stadfæstet rigtigheden af, at vi helst må have udelukkende teoretiske skoler. Dog måtte vi ønske disse supplerede ved, at en del af vore bedst drevne gårde i de intelligenteste landmænds hænder ville indrette sig på stadig at have plads for 2-4-6 elever, som har gennemgået en landbrugsskole, for at disse ved at deltage i det praktiske arbejde og driften af et par sådanne gårde kunne få lejlighed til under kyndig vejledning at se teorien bragt i anvendelse på en vel overvejet og økonomisk renterende måde⁵⁵.

Allerede i 1863 havde Jørgen la Cour givet udtryk for den samme opfattelse, og han fastholdt igennem sin virksomhed som skolemand, at den prak-

tiske oplæring og den teoretiske undervisning skulle adskilles. Derimod skulle landbrugsskolen efter la Cours opfattelse medtage de almindelige fag, og ved et møde i Landhusholdningsselskabet i 1886 sammenfattede han sin vurdering af disse fags betydning:

Den faglige undervisning kunne udvikle personen, men der var intet, der kunne bidrage til at danne personligheden, som netop de almindelige fag⁵⁶.

Følte Jørgen la Cour sig uden gæld til de tidlige landbrugsskoler, så opfattede han sin skolevirksomhed som stærkt knyttet til den højskolebevægelse, der allerede var rigt udviklet, da han i 1860'ernes begyndelse formulerede sin opfattelse af landboskolens mål og midler. I 1892 ridsede han hovedlinierne i sit arbejde op for forstanderen for Grundtvigs Højskole, Hans Rosendal:

... jeg har tjent højskolesagen i 25 år, og har fra mit oprindelige landbrugsstade været ophavsmanden til, at landbrugsundervisningen er bragt i forhold til og bygget på højskolens grund i stedet for, at den, således som tidligere, udelukkende byggede på den polyteknisk-rationalistiske grund⁵⁷.

Der kan næppe herske tvivl om, at de tidlige indtryk af højskolen har været medbestemmende for den særlige karakter, Jørgen la Cour gav sin landboskole. Da la Cour som ung assistent ved Landbohøjskolen i 1860 for første gang besøgte Hindholm, havde undervisningsplanen for det netop afsluttede skoleår indeholdt: Verdenshistorie 5 timer ugentlig, Danmarkshistorie 4, lovgivning m. m. 3, dansk 12, regning, nivellering m. m. 6, naturfag 9 og praktisk landbrug 6 timer⁵⁸. Gennem Hindholm stiftede la Cour bekendtskab med den fordeling af undervisningsfagene, der havde præget Rødding Højskole i dens første skikkelse. Den første timeplan fra 1844 havde indeholdt såvel have- og landvæsen som naturfag – »med særligt hensyn til landmændenes tarv og interesse«, og landbrugets plads i undervisningen havde været det store stridsspørgsmål i 1850'ernes Rødding, hvor naturfaglæreren Edv. Thomsen, der påberåbte sig Flors støtte, ønskede landbrugsundervisningen udvidet, mens Sofus Høgsbro kraftigt betonede historieundervisningens fremtrædende plads⁵⁹. Da Ågård Landboskole åbnede i 1863 med Røddinglæreren Wiinsted som leder, blev den gamle opfattelse bevaret med 4 timer i kemi, 4 i naturlære, 4 i husdyravl og 2 i jordbundslære af ialt 53 ugentlige skematimer⁶⁰. Det samme gjaldt Søgård Højskole ved Vamdrup, der blev oprettet i 1866 for, som rival til Askov, at videreføre Rødding i kongeriget⁶¹. Naturfagene og landbruget blev normalt ikke forsømt på de tidlige højskoler. Som eksempler kan nævnes den af Rødding påvirkede Staby Bondehøjskole og Lars Bjørnbaks højskole i Viby⁶². I sit indlæg på Landmands-

forsamlingen i Odense i sommeren 1863 erkendte la Cour også, at de reale fag blev optaget på undervisningsplanen i de fleste skoler, men han efterlyste, at de blev sat ind i en større sammenhæng. Her kan det være på sin plads at citere Anders Stephansens svar til la Cour, da denne i januar 1863 havde spurgt Stephansen til råds om højskoleforhold:

Næst efter pengesagen er *agerdyrkningen* det vigtigste punkt for folkehøjskolen, landboskolen, eller den højere bondeskole at betænke. Naturvidenskabernes tænkning over *tal, form og stof* har bragt bondestanden og landmanden så megen nytte, at den vel kan lønne sine *faglærere* i denne retning og ikke længere lade sig nøje med henvisningen til lærerne i den hellige historie og i modersmålet. Jeg ville blot i denne henseende gennemgå for vor kære bonde Liebigs bog: »Det nyere Agerbrug«, et eksempel på videnskabens almennytte, og provst Krarups betragtninger over agerbruget. Ved siden af en sådan landøkonomisk teori i folkeskolen bør en praktisk bondegård stå skolen til tjeneste, og dens avlsbestyrer må, især i vinterhalvåret, være i stand til at kunne tage nogle skoletimer ugentlig i sit fag for også derved at vise, at man i livet ikke vel kan adskille det boglige element fra det praktiske uden at begå den dødsynd at skille sjælen fra legemet⁶³.

I efteråret 1864, mens Jørgen la Cour sad som forstander for den lille højskole i Frederiksværk, sendte han sin forlovede følgende skeptiske vurdering af Grundtvigs Højskole på Marielyst. Han frygtede, at »faren for at producere noget sygelige og overspændte elever« var stor ved de skoler, der tog denne som mønster. Nogle af de unge kunne uden tvivl få udbytte af »denne rene og stærkt åndelige påvirkning, men størstedelen bliver vist forfuskede eller også uudviklet sværmeriske og altså netop ikke dygtiggjorte for livet, hverken i den ene eller anden retning«⁶⁴. Denne indstilling bevarede la Cour, og han gav senere udtryk for, at den rent vækkelsesprægede undervisning vakte behov hos de unge, som denne skoleform ikke kunne tilfredsstille⁶⁵. Jørgen la Cour måtte derfor stå køligt over for Chr. Kolds højskoleideer; det kommer markant frem i et brev til vennen og medlæreren, J. N. Vinther, da la Cour i foråret 1869 havde aflagt Kold besøg:

I formiddags besøgte jeg Kold; det var noget nyt, noget helt ejendommeligt. Tonen over det hele var ny; det er ingen skole, det er en sammenkomst af unge karle og ældre mænd, hvor intetsomhelst minder om »skolen« undtagen tavlen på væggen, bordene og bænkene; skulle jeg ligne det med noget, ligner det en stor folkestue, og eleverne kom og gik, spillede dam og belejring, skrev og regnede, læste og talte sammen osv. akkurat som om det var på en stor gård, at karlene kom i borgestuen fra marken eller gården.

Jeg traf ham i hans egen stue med 4 elever, som han talte for, om hvorledes det sikkert ser ud i åndernes rige, livet og virksomheden, som rører sig der. Sjældent er jeg gået til en mand med større uvilje, end jeg gik derud i morges, og jeg gik og stred

med mig selv for at få bugt med denne uvilje, – jeg ville så gerne være god, når jeg kom der. Først da jeg kom ind til ham, svandt det sidste af den helt, jeg traf en helt anden mand, end jeg havde tænkt mig, vel en ejendommelig mand, men en venlig mand; jeg gjorde ingen stads: »God dag, mit navn er la Cour, jeg vil gerne høre på Dem«. »Værsgod, med fornøjelse, sæt Dem ned«. Og så fortalte han om det, jeg ovenfor nævnte. Da han var færdig, vendte han sig mod mig, spurgte, hvorfra jeg var, og begyndte så med min skoleplan. Alt som vi talte, blev han venligere og venligere, sendte bud efter kaffe, og da han til sidst kun havde den påstand tilbage, at vor skole er så dyr, at det kun er mere velhavende, hvilket jo er sandt, men begrundet og i og for sig ingen ulykke, fornøjede det mig, at han sagde, at han ingenting havde imod vor skole. Så kom der flere folk tilrejsende, og så gik vi lidt efter op i folkestuen eller skolestuen, og lidt efter kom han (at han er klædt som en gammel bonde-mand, med træsko, bukserne udenpå vesten osv., ved du) og tog plads i en krog ved enden af et af bordene. »Jeg tog fejl i aftes, da jeg dømte pietisterne for hårdt; men jeg så ikke rigtig, at der er 2 slags pietister, helt forskellige, den ene slags ved ikke bedre, den anden vil ikke vide bedre osv. osv.«. Hans foredrag var i høj grad interessant, livsfilosofisk. Han har en mageløs livserfaring, forstår at bruge den, megen fantasi, men idag var han ikke varm, og det forekom mig, at han vist sjældent er det, og ej heller var han klar idag, men det kan han dog vist være endog i en sjælden grad, det synes jeg, hans begavelse og omskuende klare blik antydede.

Det var en højskolegerning, som jeg aldrig har kunnet tænke mig den, i højeste grad befrugtende og tankevækkende; – om den er dansk, fremkom der intet til bedømmelse af.

At han står ene, eller i alt fald på et helt ejendommeligt standpunkt, blev mig tydeligt, og at han måtte have en ganske ejendommelig stærk indflydelse navnlig på *jyske* karle var også klart ⁶⁶.

Ved højskolebevægelsens 50 års jubilæum i 1894 talte Jørgen la Cour på landboskolernes vegne ved festen i Skibelund Krat d. 8. september. Han skildrede da oprindelsen til den skoleform, der havde fået sit første udtryk med Landboskolen ved Lyngby. Den »Krarupske landbrugsskole« og den »Koldske vækkelsesskole« havde udviklet sig hver for sig uden kontakt med hinanden, og begge skoletyper »kom til at åbenbare deres bristende evne til at fyldestgøre tidernes voksende krav«. Skolen i Lyngby var et forsøg på at imødekomme behovet for såvel vækkelse som for kundskaber. Landboskolen knyttede derved forbindelse tilbage til Rødding Højskole, hvor de to retninger havde levet side om side – omend med besvær. Men i sidste instans greb landboskolen tilbage til »skolen i Soer«:

Da Grundtvig slog til lyd for *højskolen i Soer*, henviste han til den dansk-historiske oplysning som det centrale, men han pegede selv på, at der til det egentlige store hus måtte blive tilbygninger, i hvilke vejledning i borgerlig dont og virksomhed kunne gå for sig. Den danske landboskole er en sådan sidefløj. I stedet for den store omfattende skole i Sorø har vi fået de mange mindre skoler, spredte i folket og øvende

deres missionsgerning i dette. På lige vis har vi fået de mange spredte landboskoler; men ses på sagen i sin helhed, må vi sige, at den danske landboskole nu står, ikke som noget afsluttet for sig, men som en tilbygning til den danske folkehøjskole⁶⁷.

Forudsætningerne for Jørgen la Cours skolegerning kan da rides op med navnene Hindholm – hvis undervisning Roar Skovmand betegner som en »tillempet Sorøplan« – Rødding og »skolen i Soer«⁶⁸. Det var med la Cours egne ord »skolen for livet, hvis beånding netop har æren af at bringe livet, det rette liv ind i landboskolen«⁶⁹. Men til en forståelse af Jørgen la Cours virke som skolemand må tilføjes, at han, kort før besøget hos Kold, havde aflagt en kort visit på Vallekilde hos Kolds nærmeste elev blandt 60'ernes højskolefolk, Ernst Trier, der i sin undervisning så bort fra naturfagene for slet ikke at tale om landbruget⁷⁰:

Og dog, dog fik jeg under hans foredrag, en udlæggelse af Heimdalsmyten, et øje for *folkehøjskolens*, ikke landbrugsskolens, betydning for de unge, idet den ikke blot dygtiggør dem som mennesker, kristenmennesker og danske mennesker, men tillige og netop derfor og dermed dygtiggør dem som jordens dyrkere og dyrenes herre⁷¹.

Landboskolen ved Lyngby blev oprettet i et af de rige år for højskolebevægelsen umiddelbart efter 1864. Den store søgning, skolen fik, dens kvalificerede lærerstab med Jørgen la Cour i spidsen og den heldige forening af vækkelse og bibringingelse af faglige kundskaber, kunne ikke undgå at sætte sit præg på den opblomstrende højskole i 60'ernes sidste år og i 70'erne. I 1884, da la Cour trådte tilbage som forstander for Landboskolen ved Lyngby, kommenterede tidsskriftet »Vort Landbrug« denne begivenhed og hyldede la Cour for hans indsats. Man pegede på, at »alle de landboskoler, der er kommet frem i de senere år, og som har formået at samle en større kreds af elever, er slået ind på den samme vej«⁷².

Den første af de skoler, der, som »Vort Landbrug« formulerede det, slog ind på samme vej var Hindholm. Jørgen la Cour og Chr. Nielsen stod hinanden nær siden 60'ernes begyndelse, og da Nielsen i 1867 overtog forstanderposten efter Stephansen, ansporede han de to unge lærere på skolen, Anders Svendsen og Chr. Christensen, til at uddanne sig som landbrugs kandidater for derefter at oprette en landbrugsafdeling ved skolen efter mønsteret fra Lyngby. I 1869 begyndte de to lærere deres første 9 måneders »landboskole«, som Anders Svendsen døbte den nye linie, og undervisningen blev fortsat i to år med god tilslutning⁷³.

I 1871 overtog Svendsen »Michael Gøies Folkehøjskole« i Tune, som han sammen med Chr. Christensen 1. oktober åbnede under navnet »Tune Landboskole«. Landbrugsundervisningen på Hindholm, der havde været nær ved

de korte kurser ved en række af landbrugsskolerne, mod højskolernes mere eller mindre kvalificerede undervisning i landbrugsfag og mod højskolefag i landbrugsskolen⁸⁶. Ved oprettelsen af Malling Landbrugsskole i 1889 fik han lejlighed til at føre sine tanker ud i virkeligheden med et 9 måneders og et 12 måneders kursus og med følgende programudtalelse:

Det er skolens formål at meddele unge landmænd, fortrinsvis sønner af almindelige gårdejere, et solidt grundlag af teoretisk indsigt, for at dygtiggøre dem som fremtidige jordbrugere, og undervisningen vil således få et rent fagligt præg. Alvorlig benyttet vil den imidlertid ikke heller blive uden betydning for elevernes almindelige udvikling til åndelig modenhed, medens enhver deltagelse i samfundets politiske og sociale stridigheder selvfølgelig søges strængt udelukket fra skolens ledelse⁸⁷.

I 1889 tiltrådte Jørgen la Cour påny som forstander for Landboskolen ved Lyngby, og han mødte ved sin tilbagevenden til skolearbejdet en tendens i landbrugsundervisningen bort fra de almindelige fag bort fra højskolemålsætningen. Han, der da havde passeret de 50, formulerede nu en ny opgave for sit virke som skolemand. Han ville skabe en udvidet landboskole – et landbrugsundervisnings Askov⁸⁸. Jørgen la Cour var enig med Tuxen i at tage afstand fra de korte kurser på 5 à 6 måneder som en fuldgyldig landmandsuddannelse, og han føjede til den almindelige landbrugsafdeling på 6 måneder et udvidet kursus i tre dele, der strakte sig over ialt 21 måneder. Første del, der gik fra 1. nov. til 1. maj, indførte i naturvidenskaberne samt i litteratur, landbrugshistorie, landboret og landbrugstegning m. m. Anden del bestod i et ophold på en gård fra 1. maj til 1. nov. med dagbogsføring, og tredie del fra 1. nov. til 1. august gav undervisning i en lang række discipliner vedrørende landbrug og husdyrbrug. Folkehøjskoleafdelingen blev ophævet, men der blev givet undervisning i højskolefag både i den almindelige landbrugsskole samt – i begrænset omfang som ovenfor anført – i første del af den udvidede landbrugsskole⁸⁹. Jørgen la Cour, der overtog skolen fra aktieselskabet, nyindrettede bygningerne, tilkøbte Brede Ladegård som demonstrationslandbrug og samlede en velkvalificeret lærerstab til at varetage undervisningen⁹⁰. Den nye tilsynsmand for høj- og landbrugsskolerne, Ludvig Feilberg, satte da også Landboskolen ved Lyngby højest af landbrugsskolerne⁹¹. I forhold til den oprindelige undervisningsplan fra 1867 var højskolepræget mindre fremtrædende, og Jørgen la Cours bror, propr. H. C. la Cour, Trinderup, der var blevet rådspurgt vedrørende udformningen af den nye skoleplan, betegnede den udvidede afdeling som »en ren landbrugsskole, som fordrer en vis kundskabsfylde af de elever, der begynder på den«⁹². Forbindelsen med folkehøjskolen blev dog i 1890 påny stærkere, idet Grundtvigs Højskole købte skolen i Lyngby af la Cour, der som nævnt havde købt skolen af det

oprindelige aktieselskab, og både højskolen, landbrugsafdelingen og den udvidede afdeling videreførtes med la Cour som forstander⁹³. I 1892 udskiltes højskoleafdelingen, der havde haft vanskeligt ved at trives, og den fik sin egen forstander i H. Rosendal; det følgende år blev første del af den udvidede landbrugsafdeling ændret til en naturfaglig højskole⁹⁴. Jørgen la Cours aldrig svækkede initiativrigdom førte i 1892 til oprettelse af et feriekursus for landsbylærere i jordbrug, planteavl m. m. Kurset blev først gennemført på Jørgen la Cours og lærernes egen bekostning, hvorefter staten overtog arrangementet, der dog stadig fandt sted på Landboskolen⁹⁵.

Med Landboskolen ved Lyngby i den fornyede skikkelse havde la Cour stræbt meget højt, og det var nok et spørgsmål, om den udvidede landboskole nåede den tilgang og position, som han havde forventet. Det viste sig vanskeligt at få eleverne til at gennemføre de lange 21 måneders kursus, der var den rygrad, skolen hvilede på, og hvorpå undervisningsmateriel og lærerkræfter var beregnet. Den stadig ret høje betaling for ophold og undervisning måtte ligeledes virke begrænsende på tilgangen, og det har ikke kunnet undgå at svække skolen, at dens forstander ikke fuldt kunne hellige sig ledelsen og undervisningen⁹⁶.

I højskolens verden havde Jørgen la Cour sin egen, noget isolerede, stilling. Af skolemænd vedligeholdte han alene med Jens Nørregård på Testrup en stadig forbindelse, og den andetsteds travlt optagne la Cour sås sjældent ved højskolefolkets talrige møder og fester⁹⁷. Det er karakteristisk, at han først p. gr. af en forespørgsel synes at have lært Tune Landboskoles lærere at kende i 1882; de mænd, der mere end nogle andre arbejdede efter hans skoletanker⁹⁸. Jørgen la Cour erklærede sig i 1877 som tilhænger af Estrup, og Landboskolen ved Lyngby blev under provisoriekampen regnet for en god, »upolitisk« skole, hvad der måtte skabe nogen afstand mellem la Cour og mange af hans arbejdsfæller⁹⁹. Det var dog ikke den politiske strid alene, der skilte Jørgen la Cour fra en nærmere kontakt med højskolens og landbrugsskolens mænd. La Cours arbejde i Landhusholdningsselskabet medførte, at hans halve livsgerning kom til at ligge uden for skolen, og når han holdt foredrag eller tog ordet på møder, var det oftere som selskabets sekretær eller præsident end som forstander for Landboskolen ved Lyngby. Den udstrakte møde- og foredragsvirksomhed, der kendetegnede mange højskolefolk, var desuden ikke Jørgen la Cours sag. I de senere år følte han selv, at der mellem ham og de mænd, der arbejdede i højskolen eller landbrugsskolen, i mange tilfælde var kommet en afstand, og det var ham derfor en glæde, at han i 1897 fik overtalt Alfred Povlsen til at henlægge det årlige møde i »Foreningen af Højskoler og Landbrugsskoler« til Lyngby:

... det ... ville gøre mig ondt at blive hånet og misforstået af folk, som slet ikke kender mig, og som dog ville frakende mig plads i den kreds af mænd, der arbejder i den danske folkeoplysnings tjeneste i grundtvigsk ånd, fordi mine politiske anskuelser ligesom Birkedals, P. Rørdams og ikke få andres i hine år skilte mig fra en del af de venner, med hvem jeg ellers både folkeligt og kirkeligt delte syn ¹⁰⁰.

Jørgen la Cour opfattede det som sin særlige fortjeneste, at han med sit udgangspunkt i landbruget havde bragt den teoretiske uddannelse af unge landmænd ind i et frugtbart spor ved at knytte den lavere landbrugsundervisning til højskolebevægelsen ¹⁰¹. Ved sin tale i Odense i 1863 og gennem skolen i Lyngby fra 1867 havde han afstukket den kurs, landbrugsskolen i Danmark skulle følge frem til midten af 1880'erne. Hans indsats i denne grundlæggende periode er den væsentligste årsag til, at landbrugsskolen, der omkring år 1900 stort set alene helligede sig den rene landbrugsundervisning, stadig erkendte sig i et lærlingeforhold til højskolen ¹⁰². Af betydning for højskolebevægelsen var det, at han tidligt understregede naturvidenskabernes plads på undervisningsplanen, og han foregreb herved den gerning, som hans bror, Poul la Cour, skulle videreføre i Askov fra 1878. Jørgen la Cour var den første landbrugskandidat, der gik i folkeoplysningens tjeneste, og han pegede selv på, at han også på dette felt udførte en pionergerning ¹⁰³. Men som det afgørende for hans arbejde som skolemand gennem henved 30 år må stå de ord, med hvilke han selv formulerede ånden i sin skolevirksomhed:

Den danske landboskole er et barn af den danske folkehøjskole og må som denne bygges på troens og folkelivets grund ¹⁰⁴.

Jørgen la Cour og »Tidsskrift for Landøkonomi«

Da Jørgen la Cour besluttede sig for at oprette en landboskole i Nordsjælland, var det bestemmende for dens beliggenhed, at han forholdsvis hurtigt og let kunne komme til hovedstaden. Forbindelsen med Landhusholdningsselskabet, der var indledt med studierejserne i 1865–66, førte til, at la Cour fra nytår 1867 afløste sin lærer, prof. B. S. Jørgensen, som medredaktør af »Tidsskrift for Landøkonomi« ¹. Tidsskriftets 3. række, der blev udgivet af J. C. Hald, hvis redaktørvirksomhed gik tilbage til 1828, og Jørgensen, afsluttedes i 1866 med 14. bd. Prof. Jørgensen havde været den egentlige leder af »Tidsskrift for Landøkonomi«, og i hans redaktørperiode fra 1853 til 1866 blev tidsskriftets karakteristiske linie afstukket. B. S. Jørgensen indførte de regelmæssige agerdykningsberetninger fra medarbejdere blandt land-

mænd Danmark over, og »Tidsskrift for Landøkonomi« blev et væsentligt led i kommunikationen mellem den gryende forsøgsvirksomhed i agrarvidenskaberne og det praktiske landbrug. Tilknytningen til Landhusholdningsselskabet, der udsendte tidsskriftet til alle sine medlemmer, blev markeret ved udførlige referater af selskabets møder og diskussioner. »Tidsskrift for Landøkonomi« var at betragte som et »kildeskrift for de vigtigste banebrydende tanker og iagttagelser i landbruget«². En af dansk landbrugs fremtrædende mænd, Edward Tesdorpf, karakteriserede omkring nytår 1868 tidsskriftet med lidt andre ord, men fuldt så rammende, som en »vejviser for det fremadskridende landbrug«, mens det i 1858 oprettede »Ugeskrift for Landmænd« opfattedes som »et konversationsblad imellem landbrugerne«. Tesdorpf, der var en flittig bidragyder til begge organer, udtrykte samtidig håbet om, at den nye redaktør af »Tidsskrift for Landøkonomi« ville videreføre den lagte kurs³.

Allerede som B. S. Jørgensens assistent havde Jørgen la Cour fået tilknytning til »Tidsskrift for Landøkonomi«. I 1860 optrådte han første gang som skribent med en bearbejdet oversættelse fra engelsk, og i 1863 fulgte hans første selvstændige artikel, der byggede på hans arbejde ved Landbohøjskolens forsøgsvirksomhed – »Sygdommene i Kornet og Midlerne derimod«⁴. I de følgende år bidrog la Cour ret hyppigt til tidsskriftet, bl. a. med referater af landmandsmøder og efter udenlandsrejserne med beretninger om fremmede landbrugsforhold. Mest markant stod dog en artikel, dateret maj 1866 – »Om Hedernes Benyttelse« – hvor den unge Jørgen la Cour i en bestemt og polemisk form kritiserede det nystiftede Hedeselskabs virksomhed. Artiklen afødte dels en myndig skriftlig redegørelse fra selskabets bestyrelse, dels et mundtligt opgør mellem la Cour og Dalgas på den 10. Landmandsforsamling i Århus samme år⁵. Den vordende redaktør havde imidlertid ikke blot dokumenteret evner som skribent, men Jørgen la Cour var af Jørgensen blevet inddraget i redaktionsarbejdet, hvor han bistod ved udformningen af agerdykningsberetningerne⁶.

Edw. Tesdorpf's forventninger blev ikke gjort til skamme. Sammen med J. C. Hald indledte la Cour 4. række, men Hald døde allerede i 1868, hvorefter Jørgen la Cour fortsatte som eneredaktør igennem 4. rækkes 15 og 5. rækkes 16 bind til sin død i 1898. Tidsskriftets særlige præg blev bibeholdt, men la Cour tilførte det en mere systematisk opbygning af indholdet i de otte årlige hæfter, der tilsammen udgjorde et bind. Han skabte en række faste rubrikker, af hvilke den mest betydningsfulde hurtigt blev den årsoversigt, han selv forfattede. Oprindeligt en kortfattet vurdering af det forløbne års driftsresultat med udblik til andre lande ændrede oversigten snart karakter henimod en revy over årets mangeartede begivenheder af interesse

for landbruget, og ikke mindst i de senere år nåede denne indledningsartikel et omfang på 30 à 40 sider. Hertil kom årsoversigter for de enkelte sider af landbruget, f. eks. fra 1875 om mejeridriften. Tager man et bind fra de senere år af Jørgen la Cours redaktionsperiode – her årgang 1893 – så optages godt en fjerdedel af faste rubrikker.

Landbruget i 1892 (v. Jørgen la Cour), planteavlen i 1892 (v. K. Hansen), hesteavlen i 1892 (v. J. Jensen), husdyrbruget i 1892 (v. A. Appel), mælkeribuget i 1892 (v. B. Bøggild), landbrugsredskaber og -maskiner i 1892 (v. H. Dencker), vejrforholdene i 1891–92, ud- og indførsel af landbrugsprodukter 1891–92, kapitelstaksterne i 1892.

Jørgen la Cour udvidede agerdyrkningsberetningerne, der oftest fremkom som en sammenfattende oversigt bilagt med uddrag af korrespondancerne, men de kunne også fremtræde uden kommentarer som rapporter vedrørende enkelte spørgsmål. I løbet af 1880'erne fik en særlig indberetning, »Landøkonomiske Meddelelser fra Landets forskellige Egne«, hvor medarbejdernes vurderinger af det forløbne år i landbruget fremlagdes uden redaktionelle bemærkninger, et omfang på mere end 100 sider. Som kilde til tidens landbrugsforhold har dette materiale i tråd med la Cours hensigter en betydelig værdi⁷.

Allerede i Jørgensens redaktørperiode var antallet af korte artikler på et par sider og rene notitser i aftagende, og i 70'erne, da la Cour fik sat den faste opbygning af indholdet igennem, forsvandt de helt. »Tidsskrift for Landøkonomi« prægedes ganske overvejende af de faste rubrikker, referaterne af møder og diskussioner i Landhusholdningsselskabet og af et mindre antal af handlinger, sjældent mere end 10 pr. bind. Bidragsyderne var oftest lærerne ved Landbohøjskolen og Landhusholdningsselskabets medarbejdere – det »københavnske« landbrug. Artiklerne bar præg heraf og af den ret snævre kreds på knap 1000 fortrinsvis større landmænd, landbrugskandidater og -lærere, der som medlemmer af Landhusholdningsselskabet modtog »Tidsskrift for Landøkonomi«. Ved indledningen til 5. række erklærede Jørgen la Cour, at redaktionen bl. a. så det som sin opgave at orientere om, »hvad nyt af vigtighed der kommer frem i de sider af kemien, fysikken, fysiologien og de grundvidenskaber, som har særlig betydning for *landbrugsstudiet*«⁸. Det var karakteristisk for tidsskriftets linie, at en af la Cours venner, H. Valentiner, Gjeddesdal, i et brev til Jørgen la Cour udtalte om en artikel:

Ugeskriftet kunne ikke bruge sligt, men tidsskriftet bør ikke vige tilbage for noget, der ligger lidt over de almindelige læserses standpunkt for at følge rørelserne i tiden⁹.

Valentiner havde gennemlæst et bidrag af den senere berømte arvelighedsforsker, W. Johannsen, om »Plantefysiologiens Stilling til Agerdyrknningen i

Landbruget 1883.

Aaret 1888 har været et Mindernes Aar for det danske Landbrug, eftersom Tankerne langt mere end ellers have dvælet i Fortiden og særlig i den store Reformperiode med Aaret 1788 som Midtpunkt, dvælet ved et af de skjønneste Afsnit af vor indre Historie, da den danske Bonde ved ædle, klarsynede Mænds nidkjære Stræben løftedes fra Trællekaar, Sult og Elendighed ind i frie Mænds Lag med dettes Ansvar og Pligter, og da med ham det danske Bondebrug, der blandt alle Næringsbrug var Askepøt i Fædrehjemmet, fik de snærende Baand sprængte og Grundstenen lagt til den lykkelige Udvikling og de rolige men stadige Fremskridt, der senere ere trængte ind over hele Danmarks Landbrug; — og Enhver har derfor overfor Nutidens Besværligheder og Tryk kunnet høste Haab for Fremtiden ved at se tilbage paa denne store og hartad vidunderlige Stadfæstelse af det gode gamle Ord, som Historien særlig har givet Hjemsted og Borgerret i Danmark, at »naar Nøden er svarest, er Hjælpen nærest«. — Aaret 1888 har ogsaa været et Festernes Aar; thi trods de mangehaande Tryk, der hvile over Folket, har man i de enkelte Hjem og Kredse som i de pulserende Centra festligholdt hine Begivenheder og ganske særlig ved det store Kappestævne, vi havde sat hverandre fra Landbrug og Haandværk, fra Søfart og Kunst baade indbyrdes og

Tidskrift for Landøkonomi. 5. Række. VIII. 1-2.

1

Første side af Jørgen la Cours beretning for 1888.

Tidskrift for Landøkonomi 1889.

almindelighed«, der var fremkommet som en følge af det program, Jørgen la Cour i det ovenstående havde skitseret. En tidstypisk episode knytter sig imidlertid til denne artikel. W. Johannsen berørte i sin redegørelse spørgsmålet om livskraftens eksistens og det på en sådan måde, at Jørgen la Cour rejste børster. I en brevveksling mellem bidragyder og redaktør blev problemet diskuteret, og la Cour affattede et forord, der ret bestemt afviste nogle af de synspunkter, artiklen indeholdt. Johannsen anerkendte forordet — »da anskuelserne *virkeligt er modsatte*« — og glædede sig i øvrigt over, at tidsskriftet havde plads for andre meninger end dets egne. Om eksistensen af en livskraft skrev han:

... jeg kan dog ikke undlade her at meddele, at mine ytringer om livsvirksomhed i »sidste instans« ingenlunde er udslag af ateistiske tendenser; jeg mener (d. v. s. *de forfattere*, hvis mening jeg har assimileret) kun at *virksomheden muliggøres* ved kemisk-fysiske forhold, men ingenlunde at disse skulle være årsag til livet. Om slige spørgsmål kunne filosofi og tro kæmpe deres endeløse strid ¹⁰.

Det skal til belysning af Jørgen la Cours personlighed nævnes, at ikke blot blev W. Johannsen en ret hyppig bidrager til »Tidsskrift for Landøkonomi«, man da la Cour begyndte den udvidede Landboskole ved Lyngby i 1889, knyttede han denne til undervisningen i naturfag ¹¹.

Jørgen la Cour medtog indtil 1874, da et særligt skovbrugstidsskrift blev oprettet, forstvidenskabelige artikler i et betydeligt omfang, og agerdyrkningsberetningerne fik en parallel i halvårlige oversigter over tilstanden i Danmarks skove ¹². Nekrologerne over fremtrædende landmænd udvikledes i la Cours redaktørperiode til indgående redegørelser for den afdødes liv og indsats – som eksempler herpå kan nævnes Jørgen la Cours egen over B. S. Jørgensen og V. Storchs over N. J. Fjord ¹³. På linie med bestræbelserne for at skabe et kildeskrift gav la Cour også plads for landbohistoriske artikler, omfattende anmeldelser af Fr. Barfod og afhandlinger af Chr. Christensen, Hørsholm ¹⁴. Som meddelelsesorgan for Landhusholdningsselskabet var »Tidsskrift for Landøkonomi« egentlig mindre egnet. Tidsskriftet udkom uregelmæssigt og med store mellemrum, hvilket medførte, at referaterne af selskabets møder forlængst ad anden vej var kommet til offentlighedens kundskab. Dette forhold gav anledning til nogen kritik, men Jørgen la Cour understregede, at man ikke ønskede at konkurrere med »Ugeskrift for Landmænd«, der havde et mere aktuelt præg ¹⁵. La Cour arbejdede gennem årene i en nær kontakt med ugeskriftets redaktion, en forbindelse, der imidlertid blev opløst p. gr. af bladets behandling af agrarspørgsmålet i 1892 ¹⁶. Med den øvrige landbrugspresse synes la Cour ikke at have haft nogen kontakt, og i 1883 advarede han endog mod oprettelsen af nye landbrugstidsskrifter ¹⁷.

I de første år som redaktør bidrog la Cour hyppigt til sit eget tidsskrift, og blandt de emner, han behandlede, var arbejderspørgsmålet, der netop var begyndt at tiltrække sig opmærksomheden ¹⁸. Ser man bort fra Edw. Tesdorpf, synes der ikke i de større landbrugerers kreds at have været særlig interesse for landarbejdernes forhold, før Jørgen la Cour i efteråret 1867 rejste problemet i »Tidsskrift for Landøkonomi«:

Dette kapitalsspørgsmål er hidtil blevet mærkværdig lidt diskuteret, skønt så mange enkeltheder af det højst kunne trænge dertil; – det synes mig næsten som om det er følelsen af, at det vederlag, der ydes arbejderen, i reglen er for lavt, og ikke står i et passende forhold til tiderne og de levevilkår, hvorunder man må ønske ham

virke (som Tesdorpf har sagt: til lige stor gavn for arbejdsherren som for arbejderen), – og det forekommer mig næsten, som om det er følelsen af, at vederlaget er for lille, der hidtil har afholdt fra at drage arbejderspørgsmålet frem. Men det er ikke rigtigt længere at holde en forhøjelse nede ved at vise tavshed, og det er for at få den brudt, og samtidig meddele stof til en reformerende diskussion, at jeg gerne ville, at tidsskriftet skulle indhente og meddele oplysninger fra landets forskellige egne...at tiden netop nu, i denne for arbejderen trange vinter, særlig må egne sig til at vække spørgsmålet, kan næppe betvivles¹⁹.

B. S. Jørgensen, hvem dette brev var stilet til, delte ikke denne opfattelse. Arbejdersagen lå uden for tidsskriftets naturlige område, og en henvendelse til korrespondenterne ville kunne irritere disse²⁰. Jørgen la Cour indføjede dog arbejderspørgsmålet på de spørgeskemaer, der udsendtes til medarbejderne, og allerede agerdykningsberetningerne fra december 1867, der offentliggjordes først i det følgende år, berettede om arbejdernes forhold og beskæftigelsessituationen²¹. I de følgende år fik arbejderspørgsmålet en fast plads i beretningerne – i 1872 endog udskilt som en særlig rubrik »Meddelelser om Arbejderforholdene« – og Jørgen la Cour beskæftigede sig gennem hele sin redaktortid med denne sag i sine årsoversigter²². Samtidig med, at han knyttede spørgsmålet om landarbejdernes kår til agerdykningsberetningerne, tog han selv til orde for at vække interessen. I »Arbejderen og den kommende Vinter« fra efteråret 1867 fremholdt la Cour den nød og fattigdom, som den tilstundende vinter ville medføre for arbejderne, af hvilke mange måtte påregne at gå arbejdsløse. Jørgen la Cour afviste, at der var et overskud af arbejdskraft, tværtimod medførte den stadig mere intensive drift, at der var brug for alle hænder. Derfor måtte også arbejdskraften bevares »usvækket i alle måder«. Hovedansvaret for de elendige forhold bar efter la Cours mening arbejdsgiverne, idet disse ikke betalte deres medhjælp en rimelig løn. De gængse midler til imødekommelse af den sæsonmæssige nød – almisser, gaver og kommunale uddelinger af brød og brændsel – afviste la Cour. Ikke blot var det vanskeligt at finde en retfærdig fordeling, men almisseprincippet virkede demoraliserende på modtageren.

»Skaf arbejde og løn arbejdet bedre«, – det var vejen, der burde gås.

Her skulle man sætte ind. De private arbejdsgivere skulle overvinde deres betænkelighed ved at forhøje lønnen – »billighed taler for, at ikke hele overskuddet anvendes til egen fordel, samtidig med at deres fattige arbejdere bliver yderligere svækkede og trængte« – og kommunerne skulle sætte vejarbejder i gang i stedet for at uddele understøttelser:

Tiden trænger på, hvad der skal gøres, må gøres snart, der er ej lang tid til betænkning eller forhandling, men når der blot haves øje og hjerte for sagen, ville også de fleste

finde midler til at hjælpe på den rette måde; og øjet og hjertet vil være vakt hos enhver, der ikke blot overfladisk har tænkt på, men engang ret har gjort sig klart, at *arbejderklassens svækkelse er et onde, der på den mest undergravende måde og i mere end een henseende svækker hele samfundet* ²³.

For Jørgen la Cour var det ikke tilstrækkeligt alene at have medfølelse med arbejderens elendighed, men der skulle ud fra et rimeligt krav om, hvad han langt senere betegnede som »en nogenlunde jævn og billig fordeling af denne (o: materielle) velvære«, anvises konkrete veje til at forbedre arbejderklassens livsvilkår ²⁴. La Cour fulgte Tesdorpf, når denne lagde vægten på tilvejebringelse af arbejde og af ordentligt betalt arbejde ²⁵. I 1872 gik Jørgen la Cour aktivt ind i bestræbelser for på Lyngbyegnen at sikre arbejderne en anstændig aflønning, idet han var ledende i et såkaldt »arbejderråd« med repræsentanter for både arbejdsgivere og arbejdstagere. Arbejderrådet, der stiftedes 14. januar 1872, søgte at indføre akkorder og fastsætte bestemte tariffer for de forskellige slags arbejde ²⁶. Jørgen la Cour føjede til kravet om en bedre løn ønsket om en foreningsvirksomhed efter »hjælp-til-selvhjælp«-princippet. Da »Foreningen til Forberedning af Husmands- og Arbejderklassens Kår i Præstø Amt« blev stiftet i 1869, hilste han den velkommen i »Tidsskrift for Landøkonomi«, og da en af brugsforeningsbevægelsens pionerer, V. S. V. Faber, i 1871 havde talt om dette emne i Landhusholdningsselskabet, kunne la Cour fuldt ud slutte sig til hans tanker ²⁷.

Jørgen la Cour koncentrerede sig om at finde praktiske veje til forbedring af arbejderklassens kår, men efter hans opfattelse havde spørgsmålet også en anden side, som han gav udtryk for i et brev til forældrene kort efter oprettelsen af arbejdderrådet:

... det er en stor gennemgribende reform i hele det europæiske samfund, der står for døren, at tiden må føre os til et andet syn på livet og samfundsforholdene end hidtil, at arbejderen må *løftes*, ej blot ved penge, men løftes åndeligt, og hele samfundet må løftes hjerteligt. Ja, det er klart, at helt kan sagen kun løses, hvor Guds menighedsliv i sandhed gennemsyrrer samfundet og bliver den grundvold, hvorpå alt henter sit udspring og sin kraft ²⁸.

Jørgen la Cour opfattede arbejderspørgsmålet som en samfundssag, der var nært knyttet til den folkelige og nationale vækkelse, han allerede i 1863 i Odense havde fremhævet som en betingelse for Danmarks fortsatte beståen. Det var et udtryk for den samme opfattelse, at la Cour i oversigten for året 1877 i sit tidsskrift skrev om arbejderens stilling:

– der hviler et tryk på arbejderne ikke mindre end på arbejdsgiverne, men det er disse sidstes opgave som de ledende personligheder ved en fast, men human behandling

at styrke den solidariske følelse, som bør knytte alle agerbrugets arbejdere, husbonden såvel som tyendet, sammen, og som er dobbelt nødvendigt, hvis vi vedblivende i de nærmeste år skulle arbejde under vanskelige tiders tryk – thi da vil det vise sig, at splidagtige huse først og fremmest står for fald ²⁹.

Ved sin stilling som redaktør af »Tidsskrift for Landøkonomi« bidrog la Cour, som det synes under påvirkning af Edw. Tesdorpf, til at rejse interessen for landarbejdernes kår på et tidspunkt, hvor dette spørgsmål kun i ringe omfang blev drøftet mellem de større landbrugere ³⁰.

Jørgen la Cour og Landhusholdningsselskabet

I 1875 blev Jørgen la Cour valgt til Landhusholdningsselskabets sekretær, den post, han allerede i 1866 var blevet stillet i udsigt, og som nu ved D. Hanne-manns død var blevet ledig. I denne stilling virkede la Cour i 16 år til 1892, da han udnævntes til præsident i selskabet.

Vedtægterne fra 1872 gav ikke formelt sekretæren nogen særlig stærk stilling. Bestyrelsesrådet var ifølge lovene placeret i en nøgleposition, men det viste sig vanskeligt at få den indtil 36 mand store forsamling – 18 valgt direkte af medlemmerne, 18 af de i selskabet stående landboforeninger – til at fungere effektivt. De tre præsidenter, der ved Jørgen la Cours tiltræden var prof. B. S. Jørgensen, Edw. Tesdorpf og lensgreve Holstein-Holsteinborg, var mænd, hvis arbejde andetsteds ikke tillod dem dagligt at følge selskabets virksomhed ¹. Sekretæren var derimod til stadighed ved forretningerne, og med selskabets øgede virkefelt gennem årene blev den erfaring i sagernes behandling og det kendskab til personer og forhold, som la Cour efterhånden oparbejdede, et stort aktiv i Landhusholdningsselskabets ledelse. Sekretærposten i hænderne på en betydelig personlighed og en faglig kapacitet åbnede muligheder for en stærk indflydelse i dansk landbrug. Hertil bidrog også arbejdsgangen i selskabet, som kort skal skitseres. En stor del sager ekspederedes efter fastlagte retningslinier, f. eks. lærlingesager og mejerispørgsmål, hvor i sidste tilfælde sagerne varetoges af Th. R. Segelcke, der var selskabets mejerikonsulent. Ud over de faste sagerområder kom korrespondance af vidt forskellig art, ansøgninger, forslag til selskabets virksomhed m. m., der først sorteredes af sekretæren, enten til henlæggelse, til rundsendelse til præsidenterne med sekretariatets forslag til besvarelse eller videre behandling, eller sagen blev forelagt på det næstfølgende præsidentmøde. Præsidenterne kunne henvise en omsendt sag til drøftelse på dette møde, der fandt sted ca. en gang månedligt, og på præsidentmødet kunne særlig betydningsfulde spørgsmål videregives til bestyrelsesrådets beslutning. På præsidentmødet blev der ligeledes

truffet afgørelse i en lang række spørgsmål i de faste sagområder. Præsidentmøderne omfattede henimod 1890 ofte op til 20 forskellige punkter af forskellig art, mens bestyrelsesrådsmødet, der afholdtes to gange årligt samt en gang umiddelbart i forbindelse med den årlige generalforsamling i december, sjældent havde mere end 5 sager ².

Jørgen la Cour indtog som sekretær i Landhusholdningsselskabet en stærk stilling i den øverste ledelse. Ovenfor er nævnt de muligheder, selve posten indebar, men hertil kom la Cours særlige kvalifikationer. Hans arbejdsevne berømmes af alle, der kom i forbindelse med ham, hans hukommelse blev med årene vejledende for adskillige beslutninger, og han ejede en veltalenhed, der efter datidens udsagn satte ham i en særstilling blandt landbrugets ledende personligheder. Desuden besad han, som H. Valentiner udtrykte det, »store syner ... dristige planer ... evne til at tamle med forhold og personer og tage alle kræfter i brug«. Hertil kom, at la Cour havde vilje til og ønske om at præge alle sider af Landhusholdningsselskabets arbejde ³. I tiden fra 1875 til 1891 udskiftedes præsidenterne. Holstein afløstes i 1881 af lensgreve Daneskjold-Samsøe, B. S. Jørgensen trådte tilbage i 1883, og i hans sted valgtes docent N. J. Fjord, mens Edw. Tesdorpf i 1888 – 71 år gammel – efterfulgtes af kammerherre C. Castenskjold, Borreby. I faglig indsigt var Jørgen la Cour de fleste af disse mænd overlegen, og de, der som Tesdorpf og Fjord på særlige felter repræsenterede en større kyndighed, var andetsteds stærkt optagne, dels af udstrakte godsers drift, dels af forsøgsvirksomhed ⁴.

Samtiden var fuldt ud klar over Jørgen la Cours position i Landhusholdningsselskabet – især i 80'erne. Han indtog stillingen som den, der reelt tegnede selskabet udadtil og f. eks. på den jyske fællesforenings delegeretmøder fremførte Landhusholdningsselskabets – den »officielle« sagkundskabs – meninger. En mand, der stod la Cour nær gennem mange år, Erh. Frederiksen, redaktøren af »Ugeskrift for Landmænd«, karakteriserede hans og selskabets placering i et brev fra 1888:

Der er vist ikke et fornuftigt menneske i Danmark, som tvivler om, at De har et stort arbejde, nærmest alt for stort, og overordentlig vigtige opgaver at varetage. Landhusholdningsselskabet er jo nu i virkeligheden landbrugsdepartementet og De departementets chef ⁵.

Erh. Frederiksen fik her samtidig svagheden ved la Cours stilling som sekretær fremhævet. Han var Landhusholdningsselskabets funktionær, og som sådan måtte han vise hensyntagen til præsidium og bestyrelse ⁶. Det kunne rumme konfliktmuligheder, når han øvede en indflydelse på linie med præsidenterne, ja, af Fjord blev kaldt selskabets »overpræsident«.

Når det var muligt for Jørgen la Cour, hans store arbejdsevne ufortalt, at varetage sekretærstillingen i Landhusholdningsselskabet samtidig med redaktørvirksomheden og forstandergerningen på Landboskolen ved Lyngby, skyldtes det dels, at selskabets arbejdsfelt i 1875 ikke havde senere tiders omfang, dels at en del sager – gennemlæsningen og bedømmelsen af lærlingenes dagbøger, fonden til landmænds uddannelse og ikke mindst kassererens forretninger – lå uden for sekretærens arbejdsområde. Til det daglige arbejde havde Jørgen la Cour da i de første år kun et bud og nogle timers kontorhjælp⁷. Efterhånden steg arbejdspresset, og i 1884, da la Cour trådte tilbage som forstander, blev han nærmere knyttet til selskabet. Gagen blev fordoblet fra 2000 til 4000 kroner, hvortil kom 1000 kr. i huslejetilskud, idet la Cour, der nu fik »mere ansvar ved forretningerne«, forpligtede sig til at have bopæl i København. Da Jørgen la Cour forlod skolen i Lyngby, havde det ikke mindst været med henblik på besættelsen af prof. B. S. Jørgensens lærestol ved Landbohøjskolen, der i løbet af kort tid ville blive ledig. La Cour stillede da som betingelse for den nye ordning, at han eventuelt måtte forbinde sekretærposten med en stilling på Landbohøjskolen, hvad præsidiet billigede⁸. Jørgen la Cour var ubetinget kvalificeret som Jørgensens efterfølger, men hans fastholdte krav om at måtte forene de to betydningsfulde stillinger kunne ikke accepteres af ministeriet. Landhusholdningsselskabet opfordrede kraftigt la Cour til at fortsætte som sekretær, og episoden, der personligt berørte ham stærkt, blev afsluttet med, at la Cour ikke ansøgte om stillingen på Landbohøjskolen⁹. Landhusholdningsselskabet gav ham i øvrigt rigeligt at bestille, og hertil kom i 1888 det store arbejde med udstillingen i København. Presset på selskabets kontor øgedes, og i 1888 erklærede la Cour om den betydningsfulde del af sekretærens arbejde, der bestod i at forfatte betænkninger o. lign.:

Selve udarbejdelsen af disse udføres så at sige altid af sekretæren i hjemmet, da han i kontortiden er så optaget af de løbende sagers behandling og ekspedition, af regnskabet, tryksager og særlig af de mange mundtlige oplysninger, hvorom der daglig finder henvendelse til ham sted¹⁰.

Denne udtalelse blev fremsendt af Jørgen la Cour i forbindelse med et forslag til omordning af kontorets virksomhed, han stillede præsidiet, da han i 1888 havde besluttet påny at overtage Landboskolen ved Lyngby. Det spredte arbejde – først og fremmest kassererens virksomhed – blev henlagt til kontoret, og efter Jørgen la Cours ønske ansattes J. V. T. Hertel som kasserer og la Cours stedfortræder, ligesom kontorpersonalet, der i 1887 var blevet udvidet med H. Wulff, den kendte højrejournalist, blev forøget med en heldags assistent. Jørgen la Cour blev fritaget for at komme på kontoret

daglig, hvad præsidiet havde beklaget, men man ønskede ikke at »renoncere på den nuværende sekretærs kyndige og overlegne medhjælp, og præsidiet øjner ingen anden udvej til at få denne erstattet «¹¹.

I 1891 efterfulgte Jørgen la Cour docent N. J. Fjord som præsidet i Landhusholdningsselskabet. Valget af la Cour bekræftede den linie, der var indledt med B. S. Jørgensen, at en af selskabets tre præsidenter skulle repræsentere det »teoretiske« landbrug, og præsidetværdigheden blev tillige en formel understregning af hans store indsats i selskabets tjeneste¹².

Afgivelsen af sekretærposten betød dog ikke, at Jørgen la Cour slap kontakten med det daglige arbejde på kontoret. Han påtog sig i overgangsperioden, indtil en afløser var fundet og uddannet, at føre tilsyn med forretningerne, idet først J. V. T. Hertel, siden B. Bøggild konstitueredes som sekretærer. Det viste sig vanskeligt at finde den rette mand til posten, og man nåede ind i 1894, før stillingen blev endelig besat med Rud. Schou. Problemerne omkring udnævnelsen af en efterfølger for la Cour turde fremgå af følgende uddrag af de krav, præsidiet stillede:

... en virkelig arbejdskraft, at han er i besiddelse af initiativ, at han, foruden at være fremskridtsmand er konservativ, ikke er revolutionær eller vil arbejde på bratte omvæltninger¹³.

Alt, hvad der vedrørte konsulenternes virksomhed, skulle i øvrigt forblive under la Cour, og nogle igangværende forhandlinger vedrørende udførselsforholdene over Esbjerg havn »vil også i fremtiden blive besørget af kapt. la Cour«. Indkomne sager, der rundsendtes til præsidenterne, skulle først til Lyngby og derefter til Danneskjold-Samsøe og Castenskjold. Det gjaldt dog ikke, »når ekspeditionen haster, i hvilket tilfælde kapt. la Cour underskriver«. Og det var i det hele betegnende for Jørgen la Cours tilknytning til Landhusholdningsselskabets ledelse i det daglige, at man i februar 1892 vedtog at bekoste en telefonforbindelse til Landboskolen ved Lyngby¹⁴. I sin egenskab af præsidet var det oftest la Cour, der førte selskabets forhandlinger med ministeriet og med andre offentlige instanser¹⁵. Desuden hændte det, at det blev overdraget Jørgen la Cour i vigtige spørgsmål at koncipere selskabets udtalelser, hvad der ellers var sekretærens opgave, og da et udvalg i efteråret 1894 havde afsluttet sit arbejde om det p. gr. af agrarbevægelsen yderst sprængfarlige toldspørgsmål, var det ham, der forfattede betænkningens forord¹⁶. Det var karakteristisk, at da Jørgen la Cour en enkelt gang måtte forsømme et præsidetmøde i et af sine sidste år, blev henvendelsen af sagerne henvist til senere behandling¹⁷.

I 1886 udgav Landhusholdningsselskabet en oversigt over de sidste 10 års

virke til landbrugets fremme. Skildringen af arbejdet fra 1876 til 1885 bærer tydeligt præg af Jørgen la Cours pen, og i indledningen skriver han, at udsendelsen skete for at oplyse offentligheden om selskabets arbejde, da drøftelsen af landbrugets organisationsforhold, ikke mindst over for staten, nu var rejst ¹⁸.

Publicering og udbredelse af landøkonomiske skrifter var fra gammel tid en betydningsfuld side af Landhusholdningsselskabets virksomhed, og dette arbejde fortsattes trods fremkomsten af en landbrugspressen. Jørgen la Cour nærede stor interesse for denne sag, og hans indsats satte også her sine spor. I 1878 foreslog han, at selskabet skulle udgive en årbog for det danske landbrug, en plan der, om den var blevet fulgt, ville have givet samtiden et værdifuldt informationsorgan og eftertiden et lettilgængeligt kildeskrift ¹⁹. Iværksat blev derimod udsendelsen af billige »Landboskrifter«, af hvilke der allerede i la Cours levetid udkom 9 bind. Det var næppe tilfældigt, at skriftrækken blev indledt med N. Rasmussen-Søkilde: »Landboreformerne og den danske Bondestands Frigørelse før og efter 1788« ²⁰. I slutningen af 1880'erne besluttede selskabet at udgive en beskrivelse af det danske landbrugs udvikling i nyere tid, en ajourføring af de gamle amtsbeskrivelser. Jørgen la Cour var stærkt optaget af dette store projekt, og han stod 90'erne igennem i nær kontakt med J. B. Krarup, hvem opgaven var blevet tildelt ²¹.

Foredrags- og diskussionsmøderne havde i nogen tid ligeledes været en fast bestanddel af selskabets arbejde. La Cour var ingen hyppig foredragsholder, men han tog ofte del i de efterfølgende diskussioner, ikke mindst når det gjaldt emner som planteavl, uddannelsesspørgsmål, omsætning af landbrugets produkter og redskabsproblemer ²².

»Agrikulturkemisk Virksomhed« og »Plantekulturens fremme« optog en betydelig plads i la Cours redegørelse. Begge emner repræsenterede en udvikelse af arbejdsområdet inden for det omhandlede tiår, og Jørgen la Cour, der i disse spørgsmål besad en faglig indsigt fra sin tid som assistent på Landbohøjskolen, tog aktivt del heri. Landhusholdningsselskabet optog i 1877 forbindelse med lærer P. Nielsen, Ørslev, hvis forsøgsvirksomhed, siden 1886 i Tystofte ved Borreby, man støttede. Samarbejdet mellem P. Nielsen og selskabet var ikke altid uden vanskeligheder, men her søgte la Cour stadig at formidle den bedst mulige forståelse. Da P. Nielsen i 1897 døde, var det også la Cour, der udarbejdede planerne for forsøgsvirksomhedens videreførelse ²³.

Lærlingeinstitutionen var i tiden 1876 til 1885 fortsat uden ændringer og med god tilslutning, men som sekretær havde Jørgen la Cour ikke direkte med denne uddannelse at gøre. Han slog dog til lyd for benyttelsen af mindre landbrug som lærepladser, og som præsident deltog han 1891 til 1893 i udarbejdelsen af ændrede bestemmelser for lærlingenes oplæring ²⁴.

Oparbejdelsen af en omfattende konsulentvirksomhed var dog utvivlsomt Landhusholdningsselskabets betydeligste indsats i Jørgen la Cours tid. Begyndelsen var allerede gjort i 1861 med ansættelsen af Th. R. Segelcke som mejerikonsulent, og i 1876 blev dyrlæge P. Jessen konsulent for husdyrbruget. Jessen var da lærer ved Landboskolen, og ifølge K. Hansen var det la Cour, der opmuntrede ham til at søge stillingen²⁵. I 1879 foreslog la Cour, at staten bevilgede et betydeligt beløb til ansættelse af 7 konsulenter – svarende til de senere statskonsulenter – samt til hjælp ved oprettelse af stillinger som »amtsagronomer« ved de lokale landboforeninger. Landhusholdningsselskabet fulgte dog ikke la Cours vidtgående plan, men opfordrede i almindelighed regeringen til at støtte konsulentvirksomheden²⁶. I løbet af 80'erne ansattes, dels under Landhusholdningsselskabet, dels under staten, men med selskabet som foresat, en række konsulenter. V. Stein blev i 1882 konsulent i agrikulturkemi, i 1886 knyttedes B. Bøggild og J. Jensen til selskabet for henholdsvis mejeribrugets og husdyrbrugets vedkommende, og samme år blev P. Nielsen statskonsulent i plantekultur. I august 1888 begyndte H. Faber sit arbejde som dansk landbrugskonsulent i England. Jørgen la Cour var tidligt gået ind for oprettelsen af denne post, og Faber sorterede som de øvrige konsulenter direkte under la Cour – i Fabers tilfælde medførte det et betydeligt arbejdspress på kontoret²⁷. Der blev oprettet yderligere konsulentstillinger, og gennem sin stilling kom Jørgen la Cour til at øve en betydelig indflydelse på tilrettelæggelsen af denne virksomhed. Da la Cour fratrådte som sekretær, var det naturligt, at han fortsatte sit arbejde som administrativ leder, og i maj 1892 oprettedes under indenrigsministeriet et »landøkonomisk konsulentkontor« med la Cour som chef. Alle konsulenter med undtagelse af V. Stein og P. Nielsen henhørte under dette kontor, men ordningen vakte stærk uvilje i landbruget, og i 1894 blev kontoret nedlagt²⁸.

Jørgen la Cour satte sit præg på andre områder af selskabets virkefelt. Fra sin ungdom var han stærkt optaget af redskabs- og maskinprøverne, og han blev sammen med vennen, forpagter F. Bokelmann, Nørregård, medlem af det første maskinudvalg under Landhusholdningsselskabet²⁹. Det kendetegnede la Cour, at han til sin død i 1898 fremkom med nye ideer til selskabets arbejdsprogram, således i 1895 mosekultursagen, ligesom han i sine sidste år tog energisk del i forhandlingerne omkring et nationalmærke for dansk smør³⁰. Oprettelsen af et landbrugsmuseum havde i nogen tid været drøftet, da Jørgen la Cour efter den store udstilling i 1888 på egen bekostning flyttede den landbohistoriske afdeling til Lyngby. La Cour lod her en af udstillingshallerne opføre til at huse samlingen, der først i 1915 flyttede til den nuværende museumsbygning³¹.

Jørgen la Cours interesse var imidlertid ikke blot rettet mod Landhusholdningsselskabets interne virksomhed, men han, der siden 1879 var næstformand og fra 1892 formand for Københavns Amts Landboforening, havde også sin opmærksomhed vendt udad, mod selskabets forhold til og kontakt med landbrugets øvrige organisationer³². Da la Cour i 1875 overtog sekretærposten i Danmarks ældste landboforening, var landbrugets organisationsvæsen allerede stærkt udbygget med talrige lokale foreninger omfattende amter, herreder eller mindre områder. Trangen til sammenslutning og samvirke gjorde sig snart gældende, og som det første udtryk herfor opstod i 1872 »Foreningen af jyske Landboforeninger«. I 1880 fulgte sjællænderne efter med »De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift«, og på Fyn gik »Fyens Stifts patriotiske Selskab« i spidsen ved dannelsen af en løser sammenslutning mellem landsdelens foreninger i 1881³³. De lokale foreninger blev repræsenteret på fællesforeningernes årlige delegeretmøder, og ikke mindst mødet i »Foreningen af jyske Landboforeninger« antog hurtigt præg af en art »landmandsrigsdag«. Fremtrædende landbrugere både fra det større og det mindre hartkorn blev knyttet til arbejdet i fællesforeningerne, og på listerne over foreningernes delegerede trængte gårdmandsstanden frem. Havde landbrugets »top« tidligere udelukkende været godsejere, forpagtere og proprietærer, så fik nu det mindre landbrug plads i bestyrelserne³⁴. Denne situation kan illustreres ved sammensætningen af delegeretmøderne, herunder gengivet for den jyske fællesforening i september 1886 og for den sjællandske ved årsskiftet 1886–87³⁵.

	Godsejere	Proprietærer	Forpagtere m. m.	»Teoretiske« landmænd	Gårdere	Handel, industri	Andre
Jylland	16	42	6	6	44	5	4
Sjælland	9	4	5	4	32	1	2

Endnu var det dog godsejerne og andre større landmænd, der beklædte de ledende poster i fællesforeningerne, og i Landhusholdningsselskabet var både medlemskredsen og bestyrelsen domineret af det større landbrugs mænd³⁶.

	Godsejere	Proprietærer	Forpagtere m. m.	»Teoretiske« landmænd	Gårdere	Handel, industri	Andre
Medlemmer pr. 1/1 87 ..	200	174	215	46	21	109	41
Bestyrelsesråd pr. 1/1 87	13	7	7	4	—	1	1

Der var i forholdet mellem Landhusholdningsselskabet og de nydannede fællesforeninger stof til konflikt, ikke mindst i 1880'ernes hektiske politiske atmosfære. I efteråret 1882 bragte det nyligt stiftede »Vort Landbrug« en artikel – »Er Det kgl. danske Landhusholdningsselskab en tidssvarende Repræsentation for det danske Landbrug« – af forstander Anders Svendsen, Tune Landboskole. Med udgangspunkt i nogle redaktionelle bemærkninger i »Ugeskrift for Landmænd«, der fremholdt, at landbruget ikke kunne undvære selskabet som »centrum for dets fælles optræden«, spurgte Anders Svendsen, om dette virkelig var tilfældet, og om det eventuelt fremtidig burde være det. Som fællesnævner for landbruget led selskabet under følelige mangler, bl. a. for højt kontingent og en mødevirksomhed, der kun kunne ligge bekvemt for det »københavnske landbrug«:

Manglerne kan samles i de få ord: Landhusholdningsselskabet har holdt for stærkt på det *fornemme og aristokratiske præg*, det har modtaget i arv fra enevoldstiden³⁷.

Jørgen la Cour tog straks til orde herimod. Han afviste, at man kunne tale om en repræsentation for landbruget svarende til en rigsdag, og han forklarede og forsvarede selskabets virksomhed. La Cour føjede til, at Landhusholdningsselskabets stilling som faglig rådgiver for ministerierne alene havde sin baggrund i den indsigt, selskabet besad og havde udviklet gennem mange år³⁸. Svaret var holdt i en belærende og lidt nedladende tone, men kritikken fra en anset landbrugslærer, hvis ord og meninger havde vægt ikke mindst blandt Sjællands bønder, måtte uvilkårlig påvirke Jørgen la Cour til overvejelser angående selskabets stilling. Dette så meget mere, som Anders Svendsens kritik på de mindre landbrugeres vegne havde en parallel i en lokalt betonet jysk misnøje med det københavnske præg, der kendetegnede Landhusholdningsselskabet, og denne utilfredshed var endog at finde i selskabets medlemskreds af godsejere, forpagtere og proprietærer³⁹. 1. juni 1883 fremsendte Jørgen la Cour til præsidiets en betænkning over selskabets stilling, som indeholdt forslag til en ændret struktur. Foranledningen var den tillidskrise, la Cour troede at kunne skimte:

Jeg skal slutte med at udtale, at vi sikkert i øjeblikket befinder os i en kritisk situation, hvor sympatien hos de *store* jordbrugere dels er kølnet, dels er beslaglagt af andre institutioner, der har draget mange af de dygtigste kræfter til sig ved at sætte dem i arbejde, give dem indflydelse og ansvar, samtidig med at der blandt de *mindre* jordbrugere rejser sig en stemning for at afsønde sig eller at være udelukkende ledere af de landbrugsinstitutioner, hvori de medvirker.

Der var særlig to anker mod den øjeblikkelige stilling. Bestyrelsesrådet fungerede ikke efter hensigten og havde for ringe indflydelse, og der manglede kontakt med de fjerntboende medlemmer. Til afhjælpning heraf foreslog

la Cour, at bestyrelsesrådet opdeltes i 9 sagligt afgrænsede kommissioner, »der hver varetager vedkommende gren af selskabets virksomhed«, og at der efter mønster fra fællesforeningerne afholdtes et årligt møde over nogle dage skiftevis i Jylland, på Fyn, på Lolland-Falster og i København⁴⁰. Under forarbejdet med betænkningen havde la Cour udkastet tanken om et »landbrugsråd« bestående af selskabets præsidenter og repræsentanter fra de enkelte landsdele, en fagligt ansvarlig forsamling over for regering og rigsdag⁴¹. Betænkningen – uden landbrugsrådet – kom til behandling på bestyrelsesrådsmødet samme efterår, men fandt ikke tilslutning⁴².

Jørgen la Cours bestræbelser for at ændre Landhusholdningsselskabets struktur vandt ikke genklang i 1883. Der var heller ikke lydhørhed, da han knap et år senere på et præsidentmøde d. 9. sept. 1884, efter at oprettelsen af et landbrugsministerium var stillet i udsigt, opfordrede selskabets præsidium til at indbyde landbrugets ledende mænd til en drøftelse af dette spørgsmål. Som la Cour forudså, blev initiativet overtaget af den jyske fællesforening, der tidligere havde rejst sagen og nu atter tog den op. 15. september måtte Landhusholdningsselskabets præsidenter beklage, at »en del af landet dermed havde taget position uden først at forhandle et så almenligt spørgsmål med de andre landsdele eller med selskabet som centralorganisation«, og man henviste sagen til behandling på et bestyrelsesrådsmøde⁴³. Oprettelsen af et landbrugsministerium eller -direktorat blev først drøftet 19. maj 1885, og da havde bestyrelsesrådet et nyt jysk initiativ – et færdigt forslag fra fællesforeningen – at tage stilling til. Foreningen af jyske Landboforeninger havde endvidere i vinterens løb søgt at få en fællesopræden mellem samvirksomhederne etableret, hvad der dog ikke lykkedes. Præsidenterne vedtog forinden bestyrelsesrådsmødet, at man – også sekretæren – kunne stå frit i denne sag, og den uenighed, man tør se afspejlet i en sådan beslutning, viste sig også at være til stede på bestyrelsens møde. Et udvalg bestående af præsidenterne, sekretæren, Fr. Friis, Duelund, prof. Th. R. Segelcke, H. Valentiner, Gjeddesdal, S. Vind, Sanderumgård og H. P. Ingerslev – fra august 1885 indenrigsminister – blev nedsat til at behandle spørgsmålet⁴⁴. 12. juni mødtes udvalget til det første møde, hvor N. J. Fjord dels præciserede la Cours stilling som ordinært medlem, dels overdrog det til denne at tilvejebringe materiale. Ingerslev var indstillet på, at drøftelserne i udvalget skulle føre frem til en »organisation« af landbruget, mens la Cour med fasthed erklærede, at Landhusholdningsselskabet ikke måtte svækkes⁴⁵. I løbet af sommeren 1885 indsamlede la Cour arbejds materiale for udvalget først og fremmest fra Tyskland. 1. november fremlagde han de indhentede oplysninger i en betænkning, der tilstilledes udvalgets medlemmer; Jørgen la Cour

drejede heri opmærksomheden bort fra landbrugsministeriet og henimod oprettelsen af et repræsentativt organ for landbruget. Ingerslev og la Cour stod nu på samme linie, og der var ganske klart sket en tilnærmelse mellem de to mænd i efteråret 1885 ⁴⁶. »Tidsånden kræver en repræsentation på en bred basis«, og i denne egenskab slog Landhusholdningsselskabet ikke til. Fællesforeningerne skulle inddrages heri, og i en offentlig drøftelse om landbrugets forhold »haves de nødvendige korrektiv mod fremkomsten af umodne forslag og planer«.

Alt dette fører her som andetsteds i retning af et *landbrugsråd* med offentlige forhandlinger, men medens man dér har organiseret et sådant på bar bund, haves her allerede anlægget til et sådant Landhusholdningsselskabs bestyrelsesråd ⁴⁷.

På udvalgets møde 10. november fremlagde la Cour – »på opfordring af et indflydelsesrigt medlem« – et forslag, der indeholdt dels landbrugssektioner knyttet til de provinsielle fællesforeninger, dels et landbrugsråd i forbindelse med Landhusholdningsselskabet; et system med »landbo-landdage« og en »landbo-rigsdag«.

Landbrugsrådet dannes af:

1. Landhusholdningsselskabets præsidenter og bestyrelsesrådets indtil 36 medlemmer;
2. Formændene og næstformændene for de fire landbrugssektioner;
3. Direktøren og tilsynsmændene for Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, lærerne i landbrug, husdyrbrug og mejerilære ved den nævnte læreanstalt og bestyreren for det dermed forbundne landøkonomiske forsøgslaboratorium;
4. 2 medlemmer valgte af det veterinære sundhedsråd;
5. 2 medlemmer valgte af stutterikommisionen;
6. 5 medlemmer valgte af landbrugssektionen for Jylland;
7. 3 medlemmer valgte af landbrugssektionen for Sjælland;
8. 2 medlemmer valgte af landbrugssektionen for Fyn;
9. 1 medlem valgt af landbrugssektionen for Lolland-Falster ⁴⁸.

I dagene fra d. 10. til d. 13. november afløste det ene møde det andet i udvalget, idet de efter Ingerslevs ønske var lagt tættest muligt til bestyrelsesrådsmødet d. 12. november. Ingerslev tog kraftigt til orde for planerne, som han vedkendte sig. Han havde underrettet Estrup, der havde ment at kunne anbefale en landbrugsrepræsentation, og Ingerslev, der nu sad i en stærk position som minister, kørte ivrigt på for at få ordningen igennem, ikke nødvendigvis i detaljer, men i grundprincipperne. Jørgen la Cour fulgte Ingerslev op; »der virkes, det letter, det stimulerer, vi forspilder intet«, noterede Segelcke fra et af hans indlæg i debatten. Landbrugsrådet fandt ligeledes en tilhænger i Tesdorpf, i Fjord, der fremkom med et forslag til et mindre råd på 13 medlemmer og simplere opbygning, og i Vind og Friis. Valentiner

ønskede helst sagen stillet i bero, mens landbrugsrådet mødte stærk modstand fra Danneskjold-Samsøes side. Han ville ikke gå med til noget, der formindskede selskabets indflydelse, og han angreb fællesforeningerne for at svække Landhusholdningsselskabet. Vedtagelsen af dette forslag ville betyde, at »L. Selsk. måtte give sig nådestødet«⁴⁹. Udvalget vedtog det la Cour-Ingerslevske forslag, men bortskar dog landbrugssektionerne. Tilbage stod et landbrugsråd, der økonomisk og organisatorisk var tæt knyttet til Landhusholdningsselskabet⁵⁰.

Bestyrelsesrådet stod påny splittet, men man enedes dog om at indbyde repræsentanter fra landbrugets fællesforeninger til en drøftelse i et nyt udvalg⁵¹. På den jyske samvirksomheds delegeretmøde 19.–21. november blev forslaget fremlagt. Jens Busk gik da voldsomt til angreb på Landhusholdningsselskabet, der blot med landbrugsrådet søgte »at sætte støtte til faldefærdige huse«, og han indviklede sig i en heftig polemik med Jørgen la Cour, der var mødt frem for at anbefale forslaget og fremme valget af tre medlemmer til det nye udvalg. Busks væsentligste anke var den ringe indflydelse, der var givet de mindre landbrugere. Kritik lød også fra H. Branth, Sdr. Elkær, der var stemt for at udsætte spørgsmålet. Diskussionen for og imod var livlig, og sluttelig valgtes Branth, C. Lüttichau – fællesforeningens formand – og Jens Busk⁵². Sjællænderne mødtes i februar 1886, og her skulle der efter forslaget vælges to mand. H. Valentiner og la Cour anbefalede landbrugsrådet, mens grev L. Holstein-Ledreborg repræsenterede, hvad Busk havde stået for i Jylland, kravet om indflydelse for det mindre landbrug. Også på dette møde var der nogen stemning for at udsætte drøftelsen, men Jørgen la Cour presede på, og for at få valgene igennem støttede han Holstein-Ledreborg, da denne ønskede den sjællandske samvirksomhed repræsenteret ved to bønder. Valgt blev da også gårdejerne Jens Rasmussen, Snertinge, og P. Andersen, Jydstrup⁵³. Fra Fyn delegeredes propr. Andersen-Rosendal og lensbaron Juel-Brockdorff og fra Lolland-Falster forpagter F. Bokelmann, Nørregård⁵⁴. Landhusholdningsselskabet repræsenteredes ved det oprindelige udvalg.

Sammensætningen af udvalget var ikke lovende. Busk, P. Andersen og J. Rasmussen stod for kravet om indflydelse for de mindre landbrugere, og Busk var en meget talende og meget skarpt talende ordfører for bøndernes og husmændenes interesser, for en frigørelse af rådet fra Landhusholdningsselskabet og for dets optagelse på finansloven. Andersen-Rosendal og Branth repræsenterede en tidlig agrarlinie, der gik mod Busks deling i store og små bønder, men kunne følge ham i hans modvilje mod selskabet og embedsmændenes stærke stilling i forslaget⁵⁵. La Cour stræbte efter at føre landbrugsrådet igennem, især støttet af Fjord, men han måtte hurtigt erkende, at forhand-

lingerne afslørede dybe skel. Den politiske strid lod sig ikke holde udenfor. Jens Busk talte venstrepolitik uden anfægtelser, men også forslagets tilhængere tog stilling bestemt af tidens opgør; de regeringsudnævnte embedsmænd og det »upolitiske« Landhusholdningsselskab skulle sikres en afgørende indflydelse ⁵⁶. 11. september 1886 afsluttede udvalget sit arbejde, og skønt flertallet samlede sig om et landbrugsråd uafhængigt af Landhusholdningsselskabet, stod det klart, sagen måtte falde i fællesforeningerne ⁵⁷. Atter engang var Landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd splittet, idet en fløj var bange for, at man var gået modstanderne for langt i møde, men sagen fandt sin afslutning, da den jyske fællesforening på sit delegeretmøde 23. september vedtog at henlægge landbrugsrådet. »Jens Busk arbejdede tappert for at få det slået ihjel i vor forsamling, og det lykkedes ham«, skrev propr. H. C. la Cour til sin bror, Jørgen la Cour, efter delegeretmødet ⁵⁸. Da jyderne havde afvist landbrugsrådsforslaget, gjorde de øvrige foreninger ligeledes kort proces ⁵⁹.

Landbrugsrådsforhandlingerne var en skuffelse for Jørgen la Cour, hvem det – sammen med H. P. Ingerslev – væsentlig skyldtes, at drøftelserne nåede så vidt, som tilfældet blev. Om sine bevæggrunde skrev han til Landhusholdningsselskabets præsidium:

... som det først fornødne, at landbrugets frie foreningsvirksomhed organiserede sig, og seende hen til at Landhusholdningsselskabet ikke kunne være tjent med den stilling, Indenrigsministeriet jævnlige tildelte det, og ved hvilken der kun lejlighedsvis tages hensyn til dets meninger, seende hen til at oppositionen mod selskabet såvel på rigsdagen som i befolkningen var i tilvækst, og frygtende for at det ville blive endnu værre under et eventuelt nyt ministerium at sikre selskabet en berettiget indflydelse på sagens gang, samt antagende at det endnu måtte kunne lykkes at få fællesforeningerne, inden de yderligere ændrede deres fysiognomi, til at godkende en ordning, hvorved ikke blot selskabets, men også deres egen indflydelse blev organiseret og godkendt af regeringen, hvorom tilsagn fra denne havde, fremsatte jeg på opfordring af et indflydelsesrigt udvalgsmedlem mit oprindelige forslag til udvalget ⁶⁰.

Landbrugsrådet var et storsynet initiativ fra Jørgen la Cours side. Forslaget vakte med sin nyordning af landbrugets stilling over for lovgivningsmagten, som det er nævnt ovenfor, en ikke ringe modstand i Landhusholdningsselskabet, skønt det netop var la Cours bestræbelse at sikre selskabets stilling som centrum for dansk landbrugs foreningsvæsen ved det nye råd. Det skulle medvirke til at bremse »vore snart politisk organiserede fællesforeninger« og konservere en situation, udviklingen truede med at løbe over ende. Jørgen la Cours og hans meningsfællers forargelse over, at »politikken« blev draget ind i forhandlingerne og endte med at kvæle landbrugsrådet, var egentlig ilde anbragt, når man tager forslagets gennempolitiske karakter i betragtning.

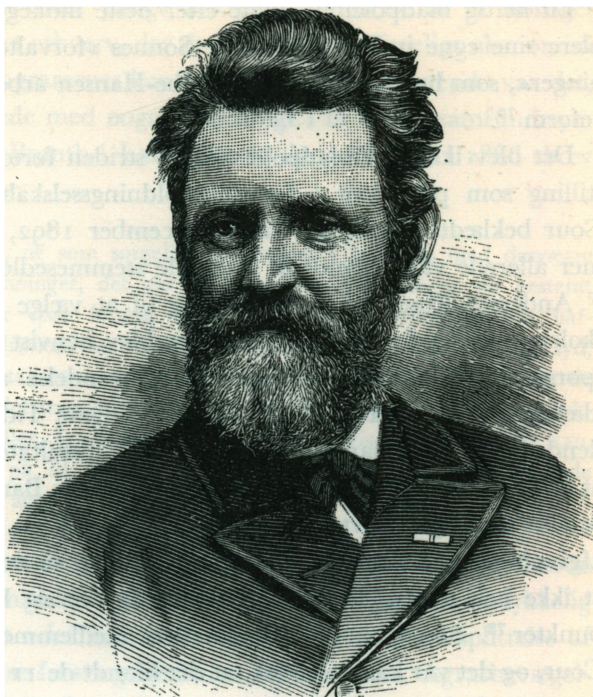
Men Jørgen la Cour var i den henseende en så fuldgod højremand, at han opfattede politik som ensbetydende med venstrepolitik. Måtte landbrugsrådet henlægges, så opgav Jørgen la Cour dog ikke sine bestræbelser for at »samle den spredte votering over almen vigtige landbrugsforslag«. I 1896 hævdede han på et præsidentmøde, at der nu var en gunstig lejlighed til at etablere et samarbejde med fællesforeningerne, men heller ikke da var der grobund for tanken ⁶¹.

Nogen tid forinden det første møde i det store udvalg, der behandlede landbrugsrådssagen, trådte Jørgen la Cour skarpt op imod proprietær H. Branth, der af den jyske fællesforening var udpeget til at tage del i forhandlingerne. Anledningen var et foredrag, som Branth holdt i Landhusholdningsselskabet 24. marts 1886 – »Landbrugets nuværende Vilkår« – hvor han på landbrugernes vegne fremlagde de krav til lovgivningsmagten, der senere skulle blive hævdet af agrarbevægelsen ⁶². Branth havde som det centrale punkt understreget landbrugets altdominerende stilling i dansk samfundsliv, og her satte la Cour ind:

Det var hans tro, at når man ville have reformer gennemførte, måtte man vogte sig for at fremkomme med sådanne på basis af en betragtning, ved hvilken sagen ses alt for meget fra én side; man måtte holde sig for øje, at de reformer, som her var tale om, og som var af en meget vidtgående art, kom til at berøre hele samfundet og derfor også måtte ses fra de andre samfundsklassers side.

Jørgen la Cour advarede mod at overbetone landbrugets rolle, og han imødegik punkt for punkt Branth's anker mod den nuværende situation. Hans indlæg var bestemt i sin opfattelse og synes at have været skarpt fremført ⁶³. Jørgen la Cour havde allerede i 1880 ved en landbrugs- og industriudstilling understreget »hvilken overordentlig rig forbindelse der er mellem industri og landbrug«, og i februar 1886, da De samvirkende sjællandske Landboforeninger drøftede margarinespørgsmålet, tog han til orde mod ensidigt at varetage landbrugets interesser på bekostning af andre samfundsgruppers, især byarbejdernes ⁶⁴. Jørgen la Cour arbejdede for »det heles vel« som sekretær i Landhusholdningsselskabet havde tidligt gjort ham til genstand for stadige angreb fra »Landbovennen«'s side, en kampagne, der førte til sagsanlæg mod redaktøren Fr. Riegels ⁶⁵.

Da agrarbevægelsen opstod først i 1890'erne, måtte la Cours synspunkter uvægerlig skabe konflikter. I sine årsoversigter i »Tidsskrift for Landøkonomi« skrev han i 1890, at »Forjættelsen om, at en lysere tid er i fremrykning« kunne udlæses af driftsresultatet for 1889, 1890 blev betegnet som et ret godt år, det samme gjaldt 1891, og 1892 var et »godt år«. Jørgen la Cours bedømmelse af 1893 gav »god udsigt til, at det danske landbrug uden stærke

Jørgen la Cour.
Efter Søndagsbladet 1892.

forlis kunne komme gennem den krise«⁶⁶. Han ville ikke bidrage til den undergangsstemning, agrarbevægelsen byggede på, og i oversigten for 1890 føjede han til, at landlivet indeholdt så væsentlige menneskelige værdier, »at landbruget ikke med rette kan forlanges også at være lukrativt, hvad pengeudbyttet angår«⁶⁷.

Det første sammenstød med agrarerne fandt sted på den jyske fællesforenings delegeretmøde i september 1892, hvor la Cour, efter aftale med C. Lüttichau, fællesforeningens formand, imødegik grosserer Peschcke Køedt, der agiterede for frihandel. Jørgen la Cours appel om en moderat kurs i toldspørgsmålet blev ikke fulgt, og med overvældende flertal vedtoges en af Peschcke Køedt forelagt resolution⁶⁸. Det var dog ikke la Cours hensigt at nedlægge våbnene, og i »Ugeskrift for Landmænd« offentliggjorde han en redegørelse for sit syn på toldsagen. Artiklen indeholdt bl. a. følgende:

Enhver alvorlig ven af en toldreform må vist højlig beklage, at en så talrig forsamling af indflydelsesrige mænd, forblændede af en ved kraftige midler fremkaldt hastig stemning, forspilder den indflydelse, som den kunne have på en kommende toldreform ved at vedtage et så umuligt og derfor unyttigt forslag⁶⁹.

En heftig bladpolemik fulgte efter dette indlæg, og la Cour søgte at supplere sine egne indlæg med Chr. Sonnes »forvalter Gommensens toldbetragtninger«, som han sammen med Falbe-Hansen arbejdede på at få frem i pjeceform ⁷⁰.

Det blev ikke ved bladpolemikken; striden førte til et angreb på la Cours stilling som præsident i Landhusholdningsselskabet. Den præsidentpost, la Cour beklædte, skulle på valg i december 1892, og da selskabets medlemmer allerede var begyndt at indsende stemmesedlerne, modtog de fra propr. F. Andersen-Rosendal en opfordring til at vælge prof. B. Bang, Landbohøjskolen, i stedet for la Cour, idet der blev henvist til la Cours stilling i toldspørgsmålet ⁷¹. Andersen-Rosendals henvendelse affødte en række tillidserklæringer til Jørgen la Cour, dels i Berlingske Tidende, dels fra 11 fremtrædende landmænd blandt medlemmerne ⁷². Resultatet af denne kampagne blev, at la Cour genvalgte med 340 stemmer, mens Bang, der havde erklæret ikke at ville modtage et evt. på ham faldet valg, fik 50, og 4 var spredte. Stemmeafgivningen var mere end fordoblet i forhold til sædvanlige præsidentvalg, og et ikke helt ubetydeligt mindretal havde vist sig lydhør for agrarernes synspunkter ⁷³. Størsteparten af selskabets medlemmer sluttede dog op bag la Cour, og det var karakteristisk, at der blandt de 11 fremtrædende medlemmer, der støttede hans genvalg, var mænd, der så med velvilje på agrarbevægelsen ⁷⁴.

Bladpolemikken fortsatte ind i 1893, og la Cour, der hidtil havde stået ugeskriftet nær, afbrød efter debattens ophør sit medarbejderskab ved bladet, idet han følte sig svigtet af redaktionen, der efter hans opfattelse gav hans modstandere for vidt spillerum ⁷⁵. Jørgen la Cour var ikke begejstret, da Landhusholdningsselskabet, under indtryk af agrarbevægelsen, diskuterede nedsættelse af et toldudvalg.

... der vil ikke kunne ventes en enstemmig fællesudtalelse af bestyrelsesrådet om agrarspørgsmålet. Forelægges det, får vi let en storpolitisk forhandling, som vil optage al tiden og ikke lede til noget ⁷⁶.

Derimod gik han som formand for Københavns Amts Landboforening imod agrarerne. Landboforeningen opfordrede den sjællandske fællesforening til at arbejde for et moderat reformprogram og afviste, at den nystiftede »Danmarks Agrarforening« skulle føre landbrugets ønsker frem for lovgivningsmagten ⁷⁷.

Adskillige forhold måtte bringe Jørgen la Cour i konflikt med agrarbevægelsen. Han var en af de fremtrædende repræsentanter for det eksisterende organisationsliv, der fik en form for mistillidsvotum ved oprettelsen af agrar-

foreningen. Jørgen la Cours flere gange udtrykte opfattelse af landbruget som andet og mere end blot et erhverv, der skulle afkaste et rimeligt økonomisk udbytte, måtte skurre imod agrarernes kontante krav. Men afgørende var det, at agrarholdningen kolliderede med noget væsentligt i la Cours samfundssyn. Om sin opposition imod H. Branth i Landhusholdningsselskabet i 1886 skrev han til sin ven, H. Valentiner:

... det, jeg gjorde hin aften, og som sørgelig er kommet i kollision med desværre altfor udbredte følelser og stemninger, det var at prøve på at nedlægge en bestemt protest mod den ånd, der bar visse forslag frem – rimeligvis forslagsstilleren uafvidende – men det var socialismens og magtbrydernes fule ånd, der slog til lyd, det var egenkærlighedens og brutalitetens stygge lidenskaber der påkaldtes ... Er det de gode følelser der kaldes på, er det moralsk forsvarligt, kan der bygges et stærkt og lykkeligt samfund ved sådanne midler. Jeg tror det ikke, ja jeg er vis på, at der ikke kan, det er for uædel bund at bygge på, til, at de kan have forjættelsen om kommende gode dage for Danmark og det danske agerbrug ⁷⁸.

Uden tvivl dybt påvirket af det grundtvigske livssyn, Jørgen la Cour havde tilegnet sig i sine unge år, havde han som en forudsætning for en lykkelig fremtid for folket fremhævet »det heles vel« og advaret mod en splittelse af samfundet – »splidagtige huse først og fremmest stå for fald«. Agrarbevægelsen måtte derfor i la Cour finde en kompromisløs modstander, ikke fordi han var uden forståelse for landbrugets problemer, men fordi bevægelsens ensidige fremhævelse af netop dette erhvervs krav til samfundet for la Cour rummede en fare for det danske folks fremtid. »Ugeskrift for Landmænd« skrev ved Jørgen la Cours udnævnelse til præsident i Landhusholdningsselskabet rammende herom:

La Cour er på denne post agrarier, forsåvidt han med liv og sjæl forsvarer og fremmer landbrugets interesser, men han er ikke hildet i det snæversyn, som indbilder sig, at dette kan ske på en varig og solid måde ved hensynsløst at ville søge fremgangen på bekostning af andre interesser i samfundet ⁷⁹.

Ved Jørgen la Cours død i 1898 skrev »Ugeskrift for Landmænd«, at hans navn var »det, der samlede venner og tilhængere om sig, men som også kaldte modstanderne frem og undertiden i tætte rækker« ⁸⁰.

Gennem sit lange virke i dansk landbrugs tjeneste som tidsskriftsredaktør, landboskoleforstander, sekretær og siden præsident i Landhusholdningsselskabet opnåede la Cour uden tvivl bredere indsigt i landbrugets vilkår end nogen anden af tidens fremtrædende landmænd. Han var netop i modsætning til de øvrige lederskikkelser udelukkende »teoretisk« landmand, og han kunne fuldt ud samle sig om de opgaver, der er nævnt ovenfor. Men det

betød ligeledes, at la Cour kunne opfattes som en fremmed i de praktiske landbrugeres kreds, og beskyldningen »bureaukrat« blev brugt imod ham ⁸¹. Den store faglige kyndighed, vide horisont og den med årene oparbejdede erfaring i administrationen af sager vedrørende danske landbrugsforhold gav la Cours meninger og ord en respekteret autoritet hos mange landbrugere. Medarbejderne berømmede hans arbejdskraft, og takket være denne kom hans opfattelser til at præge næsten alle felter af landbruget – mindst direkte påvirket var antagelig mejerivæsen og husdyrbruget ⁸². Og la Cours arbejdskraft var forenet med en sjælden initiativrigdom. Måske var hans evne til at opkaste ideer til nye aktiviteter og opstille arbejdsopgaver det mest karakteristiske for hans indsats i landbruget, og denne egenskab bevarede Jørgen la Cour til sine sidste år, f. eks. som skolemand ved oprettelsen af feriekurset for lærere i 1892 og i Landhusholdningsselskabets tjeneste ved forhandlingerne om et nationalmærke for dansk smør i 1897 ⁸³.

Hos de større landmænd, der særlig sluttede op bag Landhusholdningsselskabet, måtte det bestyrke tilliden til la Cours virke, at han i tidens politiske strid stod på ministeriet Estrups side ⁸⁴. Jørgen la Cours sociale baggrund og stilling, hans især med årene beskedne kontakt med udviklingen blandt det grundtvigske lægfolk og hans mangeårige arbejde i selskabet med dets medlemskreds af godsejere, forvaltere og proprietærer og dets halvofficielle præg måtte bidrage til at placere ham på Højres side. Hertil kom, at han i 1892 direkte blev ansat under ministeriet, men det væsentligste for la Cours stillingtagen var uden tvivl forsvarssagen og det grundtvigske venstres svigten, efter la Cours mening, da det gik i samarbejde med bjørnebakkere og radikale. I et brev til Ernst Trier bebrejdede han det grundtvigske venstre, at det ville:

... danne sluttet politisk parti med dem, skønt de i bund og grund er dem så diametralt modsatte. – Jeg havde en stor lyst til at se en kreds af de bedste grundtvigske mænd samlede; – når da en god mand på en mild måde ville tale et forløsende ord, tror jeg det ville være let for dem at erkende, at den fortvivlede politiske rolle, som de skammelig misbrugte af Høgsbro, 1871 lededes ind på, kun har været dem og deres forædlende og styrkende virkning i det danske folk til stor skade ⁸⁵.

Arbejdsfællesskabet med »materialisterne« og Venstres holdning til forsvarsspørgsmålet har antagelig været bestemmende for, at Jørgen la Cour, hvis stærke nationale følelse krævede tilslutning til et forsvar af landets selvstændighed med alle midler uden hensyn til partiskel, og som havde sit udgangspunkt i et gammelgrundtvigsk livssyn, var at finde i provisoriekampen som højremand ⁸.

Hvad der således styrkede Jørgen la Cours stilling hos dele af det danske landbrug, gjorde ham til gengæld omstridt hos andre. Det trådte særlig frem

i 90'erne med agrarbevægelsen og kritikken mod konsulentkontoret; og i 1894, da han var på tale som Dalgas' efterfølger i Hedeselskabet, vakte dette så stærk modstand, at la Cours kandidatur blev opgivet⁸⁷. Vilhelm Lassen skrev i den forbindelse, at Jørgen la Cours »selvbevidste, storsindede og doktrinære kaptajnnatur vil aldrig komme i forbindelse med jysk bondenatur«⁸⁸. Utvivlsomt var der ikke mindst i Jylland og blandt mange mindre landmænd en fornemmelse af, at Jørgen la Cour var systemets, ministeriets repræsentant mere end en leder fra landbrugets egne rækker. Også i la Cours ydre optræden kunne der, som Chr. Christensen har skildret det, være en distance, der ledte tanken hen på embedsmanden⁸⁹. Andre sider af Jørgen la Cours personlighed kunne vanskeliggøre ham forholdet til andre. Fra sin tidlige ungdom var han fast overbevist om sin egen formåen, og hans yngre bror, H. C. la Cour, skrev ved en bestemt lejlighed indforstået, at han, Jørgen la Cour, havde set sig om efter »kræfter til dette arbejde, men øjner ingen uden dig selv«⁹⁰. Med sin stærke overbevisning om sine egne synspunkters saglige rigtighed og ideale værdi, f. eks. i striden med agrarerne, var han i polemik og kritik ofte nedladende og tilrettevisende på en måde, der ikke kunne skaffe ham sympati⁹¹. Selv var la Cour sårbar over for opposition og blev let bitter, ligesom han var for tilbøjelig til at finde personlige motiver bag modstand i faglige spørgsmål⁹².

Det var Jørgen la Cours arbejde i Landhusholdningsselskabet, der gjorde hans navn omstridt. Som skolemand anerkendtes han som pioneren, hvem den moderne landbrugsskole skyldte sin oprindelse, og man kunne i 1860'erne have ventet, at la Cour ville have fundet sin livsgerning i folkeoplysningens tjeneste. Hans virkelyst var imidlertid ikke stillet, og arbejdet uden for landboskolen tog til i omfang. Fra 1884 var det virksomheden som sekretær og siden præsident i Landhusholdningsselskabet, der var la Cours hovedindsats. Denne nyorientering af la Cours arbejde bidrog til at fjerne ham fra den grundtvigske bevægelse, men han opnåede i selskabets – og senere ministeriets – tjeneste en indflydelse på udviklingen i dansk landbrug som næppe nogen anden enkeltperson. Jørgen la Cours virke kan siges at falde i to afsnit. Fra 1867 til 1884 bragte han fornyelse i den lavere landbrugsundervisning ved at knytte forbindelsen til højskolen, og fra 1884 til 1898 arbejdede han som den ledende embedsmand – dog uden titlen – for sager vedrørende det danske landbrug.

NOTER OG HENVISNINGER

Dr. phil. Vilhelm la Cour, der har stillet sin fars, Jørgen la Cours, omfattende arkiv til min rådighed, og min lærer, lektor, dr. phil. Fridlev Skrubbeltrang, der har gennemlæst manuskriptet, og med hvem jeg har drøftet artiklens indhold, bringer jeg min varmeste tak for bistand og støtte ved dette arbejdes tilblivelse.

KILDER OG LITTERATUR

Utrykte kilder

Jørgen la Cours arkiv (Rigsarkivet)
 B. S. Jørgensens arkiv (Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Bibliotek)
 Carl Plougs arkiv (Det kgl. Bibliotek)
 Th. R. Segelckes arkiv (Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Bibliotek)
 Ernst Triers arkiv (Rigsarkivet)
 Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs arkiv (Erhvervsarkivet)
 Højskoletilsynets arkiv (Rigsarkivet)

Trykte kilder:

Aarsberetning om det kgl. danske Landhusholdningsselskabs virksomhed
 Det kongelige danske Landhusholdningsselskabs Virksomhed i de sidste 10 Aar 1876–1885
 (1886)
 Forslag og betænkninger afgivne af det af det kgl. Landhusholdningsselskab nedsatte udvalg angaaende ansættelse af landbrugskonsulenter (1879)
 Beretning om De samvirkende sjællandske Landboforeningers Virksomhed
 Beretning om Foreningen af jyske Landboforeningers Delegeretmøder

Tidsskrifter:

Landbovennen
 Tidsskrift for Landøkonomi
 Ugeskrift for Landmænd
 Vort Landbrug

Fremstillinger:

Appel, Hans: Dalum Landbrugsskole 1886–1911 (1911)
 Borup, E. J.: Alfred Povlsen (1952)
 Christensen, Chr.: Min Livsførelse og Virksomhed (1918)
 la Cour, Vilh.: Livet begynder (1953)
 – Med Far i Felten (1964)
 Foreningen »Lyngby Elever«, Aarskrift 1898 (1898)
 Fyns Stifts patriotiske Selskab gennem 100 Aar, 1810–1910 (1910)
 Hansen, Jak.: Erindringer (Fra Holbæk Amt 1933)
 Hansen, K. (red.): Det danske Landbrugs Historie (1924–45)
 – J. C. la Cour (1916)
 Hertel, Hans: Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie, I–II (1919–20)
 Højskolens Ungdomstid i Breve (udg. v. R. Skovmand) (1960)
 Jenkins, H. M.: Report on Agricultural Education in North Germany, Denmark, Belgium, Holland and the United Kingdom (1884)
 Jensen, Hans: Landarbejderspørgsmålet og Landarbejderorganisationerne i Danmark fra 1864 til ca. 1900 (1931)

- Jensen, Hans: Lars Bjørnbak og den bjørnbakske Bevægelse (1919)
 Jørgensen, T.: Anders og Marie Jørgensen (1938)
 Ladelunds 50 Aars Jubilæum (Ladelund Elevforenings Aarsskrift, 1929)
 Landboskolen ved Lyngby 1867-1917, v. J. J. Hansen (1917)
 Lund, Hans: Askov Højskole 1865-1915 (1965)
 Pedersen, Erik H.: Agrarbevægelsen (Fyns Stifts Årbøger, 1964)
 Pontoppidan, M.: En dansk Landmand, Laurits la Cour til Skærø (1915)
 Pontoppidan-Thyssen, A.: Den nygrundtvigske Bevægelse I (1958)
 Rosendal, Hans: Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844-1894 (1894)
 - Grundtvigs Højskole 1856-1906 (1906)
 - Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie (1894)
 Schrøder, Ludv.: Den nordiske Folkehøjskole (1905).
 Siggaard, Niels: Københavns Amts Landboforening gennem hundrede Aar (1941)
 Skovmand, Roar: Folkehøjskolen i Danmark 1844-1892 (1942)
 Skrubbeltrang, F.: Den danske Husmand I-II (1952-54)
 - Det indvundne Danmark (1966)
 Sonne, Chr.: Min Livsmelodi (1938)
 Svendsen, A.: Tune Landboskole 1871-1890 (1890)
 Trier, Ernst: 25 Aars Skolevirksomhed (1894)
 Tuxen, S. C. A.: Malling Landbrugsskole (1889)
 - Unge Landmænds Uddannelse (1888)

Forkortelser:

- Ingen betegnelse = Jørgen la Cours arkiv, breve, koncepter, manuskripter
 Lhs. arkiv = Landhusholdningsselskabets arkiv
 Jy. beretn. = Beretning om Foreningen af jyske Landboforeningers Delegeretmøder
 Lhs. beretn. = Aarsberetning om det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Virksomhed
 Sjæl. beretn. = Beretning om de samvirkende sjællandske Landboforeningers Virksomhed
 TfL = Tidsskrift for Landøkonomi
 Christensen = Chr. Christensen: Min Livsførelse og Virksomhed
 DLH = Det danske Landbrugs Historie
 Hansen = K. Hansen: J. C. la Cour
 Hertel I-II = H. Hertel: Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie I-II
 Landboskolen = Landboskolen ved Lyngby, v. J. J. Hansen
 Livet beg. = Vilh. la Cour: Livet begynder
 Rosendal = H. Rosendal: Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844-1894
 Skovmand = R. Skovmand: Folkehøjskolen i Danmark 1844-1892

NOTER

Jørgen la Cours arbejde i dansk landbrugs tjeneste

1. La C. til Jørgensen 30/4 58 (Jørgensens arkiv), Jørgensen til la C. 6/5, 15/6 58.
2. Se M. Pontoppidan: En dansk Landmand, især s. 53ff.
3. Om la C.'s barndom og ungdom se Hansen s. 26ff. la C til E. Møller-Holst 11/8 80.
4. Hansen s. 32f., 36. jfr. talrige breve fra la C. til forældrene og fra la C. til Jørgensen (Jørgensens arkiv).
5. Livet beg. s. 28.

6. La C. til Agathe Barfod, udat. men må stamme fra 1861.
7. Do. Om la C.'s stilling til den grundtvigske kreds vidner et brev til forældrene i forbindelse med Grundtvigs sindssygdom i 1867, 15/4 67. Se i øvrigt, Breve fra V. Ullmann s. 36, (la Cours holdning til Vennemødet 1872). Om den københavnske fløj af grundtvigianerne, som la C. stod nærmest, se A. Pontoppidan-Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse s. 60 ff.
8. La C. til forældrene 18/12 66, til Jørgensen 27/10 67 (Jørgensens arkiv). Jfr. hans vurdering af stavnsbåndets ophævelse i Lhs. beretn. 1882, s. 48 ff.
9. Fædrelandet 16/5 1881, (et indlæg mod Edw. Tesdorpf), Jy. beretn. 1892, s. 31.
10. La C. til Jørgensen 4/10 61, 1/9 63 (Jørgensens arkiv), Vilh. la Cour: Med Far i Felten, s. 67.

Landboskolen ved Lyngby

1. Om Hindholm se Skovmand s. 77ff. Ludv. Schrøder: Den nordiske Folkehøjskole s. 74ff. Christensen s. 47ff.
2. Foreningen »Lyngby Elever«, Aarskrift 1898 s. 26, Stephansen til la C. 9/11 59.
3. Hansen s. 42f. Jfr. brev fra la C. til Vinther 4/7 60 og udat. (1860).
4. Chr. Nielsen til Stephansen 12/10 61 (Højskolens ungdomstid i breve II, s. 311 f.), la C. til Stephansen 27/1 63, trykt Skovmand s. 135ff.
5. Chr. Nielsen til la C. 5/3 66. B.S. Jørgensen havde i 1855 overfor la C. nævnt den mulighed at blive lærer ved et landvæseninstitut, hvad la C. dog ikke var videre begejstret for, la C. til forældrene 14/11 og 2/12 55.
6. La C. til Jørgensen 12/4 61, 21/8 62, 28/8 63 (Jørgensens arkiv), la C. til forældrene, udat. (efter 8/6 60), Tfl 1867 s. 408ff.
7. La C. til Stephansen 27/1 63, trykt Skovmand s. 135 ff. Fortegnelse over foredragsvirksomheden. Jfr. Foreningen »Lyngby Elever«, Aarskrift 1898 s. 24.
8. La C. til forældrene 24/3 67.
9. La C. til Stephansen 27/1 63, trykt Skovmand s. 135ff.
10. Stephansen til la C. 3/2 63, 9/8 63.
11. Hansen s. 52ff. (gengiver nu forsvundet manuskript). Se endv. »9. danske Landmandsforsamling i Odense« s. 266f. og Schrøder til Flor 11/7 63 (Højskolens Ungdomstid i breve II s. 88).
12. Se endv. breve fra la C. til B.S. Jørgensen 6/4, 7/5 og 12/7 64 (Jørgensens arkiv).
13. Jfr. Livet beg. s. 90, Vort Landbrug 1894 s. 623.
14. La C. til Agathe Barfod 7/9 64, til forældrene 13/10 64.
15. La C. til forældrene 13/10 64.
16. Om skolen se Skovmand s. 139 f., Rosendal s. 37, hvor i sidste tilfælde oprettelsesåret forkert er sat til 1865 og la C.'s forstandertid til 1865-66. Jfr. breve til B.S. Jørgensen 3/11 og 11/11 64 (Jørgensens arkiv), til Agathe Barfod 21/11, 12/12 og 21/12 64. Om kontakten med Fenger se Højskolens ungdomstid i breve II s. 117.
17. Livet beg. s. 31, jfr. talrige breve fra udenlandsrejsen, la C. til forældrene 25/9 og 23/12 66.
18. La C. til forældrene 25/9, 23/12 66.
19. La C. til forældrene 25/9 66, jfr. la C. til Vinther 28/9 66, foreningen »Lyngby Elever«, Aarskrift 1898 s. 26ff.
20. La C. til forældrene 9/11, 29/11, 15/12 66, 21/1 67, foreningen »Lyngby Elever«, Aarskrift 1898 s. 29 ff. Landboskolen s. 35ff.
21. La C. til forældrene 30/1, 4/3 67, Foreningen »Lyngby Elever«, Aarskrift 1898 s. 29f.
22. Landboskolen s. 35ff.

23. La C. til forældrene 30/5 67, Landboskolen s. 41f.
24. Landboskolen s. 42 ff. Hans Lund: Askov Højskole 1865–1915 s. 35.
25. Manuskript. Indbydelsen aftrykt i Landboskolen s. 44ff.
26. Do.
27. Hans Lund: Askov Højskole 1865–1915 s. 24, Ernst Trier: 25 års skolevirksomhed I s. 35.
28. La C. til forældrene 30/10 67, jfr. la C. til Jørgensen 27/10 (Jørgensens arkiv), Landboskolen s. 48ff.
29. Landboskolen s. 48, 122 f.
30. Do. s. 126.
31. Do. s. 52ff.
32. Do. s. 122 f., 126 f. la C. til forældrene 4/2 69.
33. Do. s. 122f.
43. Rosendal, passim.
35. Landboskolen s. 61f.
36. La C. til forældrene 4/2 69, Christensen s. 195.
37. Landboskolen s. 126 ff. E. J. Borup: Alfred Povlsen s. 41 ff., Livet beg. s. 13. En konflikt opstod dog, da Alfred Povlsen i 1884 havde udtalt sig meget skarpt mod egnens befolkning for sløvhed, P. Jessen til la C. 2/7 84. Københavns Amts Avis 23/6, 24/6, 26/6 84. Jfr. A. Pontoppidan-Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse, s. 340.
38. La C. til Horns Herreds Landboforening, jan. 77.
39. Christensen s. 116, 137.
40. Redegørelse for skolens undervisning af la C. dat. 8/12 71 (Jørgensens arkiv).
41. P. Dohm til la C. 4/6 90.
42. Hansen s. 66f., Christensen s. 195. Chr. Sonne: Min livsmelodi s. 24.
43. H. Valentiner til la C. 16/3 84, jfr. la C. til forældrene 4/2 69.
44. La C. til forældrene 20/2 70, jfr. E. J. Borup: Alfred Povlsen s. 43.
45. Manuskript.
46. La C. til forældrene 26/3 69.
47. Skovmand s. 274, 280.
48. F. eks. Odense (fra 1851) og Lumby (fra 1859), jfr. desuden Skovmand s. 47, note 10.
49. Om landbrugsundervisningen i almindelighed se DLH V s. 623ff.
50. Krarupske skoler: DLH V s. 636ff., Rosendal s. 4f., Næsgård: H. Jørgensen og F. Skrubbeltrang: Det Classenske Fideikommis s. 517ff., Fyens Stifts teoretiske Landvæseninstitut: Fyens Stifts patriotiske Selskab gennem 100 Aar, s. 113ff, 159ff. og 221ff. Jfr. Lhs. beretn. 1887–88 s. 115ff. Lumby: DLH V s. 641, Christensen s. 194f.
51. Rosendal s. 24.
52. Rosendal, passim.
53. La C. til R. J. Børup 22/5 88.
54. Do., la C. til H. Rosendal 7/6 92.
55. Manuskript.
56. TfL 1886 s. 692.
57. La C. til H. Rosendal 7/6 92.
58. N. J. Jensen til C. Grove 2/10 59 (Højskolens ungdomstid i Breve II s. 504).
59. H. Rosendal: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie s. 28, 40f. 77f. og 87f. jfr. Skovmand s. 46ff.
60. H. Rosendal: Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie s. 116f.
61. Skovmand s. 166f. H. M. Jenkins: Report on Agricultural Education. . s. 166.
62. Skovmand s. 52ff. Hans Jensen: Lars Bjørnbak og den bjørnbakske bevægelse s. 44ff.
63. Stephansen til la C. 3/2 63.
64. La C. til Agathe Barfod 21/11 64.
65. Lhs. beretn. 1887–88 s. 116, Højskolebladet 1891 s. 1401ff., Vort Landbrug 1894 s. 622.
66. La C. til Vinther, dat. marts 69.
67. Vort Landbrug 1894 s. 619ff. la C. anførte i 1889 overfor bestyrelsen for Grundtvigs Højskole, at såvel Grundtvig som Chr. Flor havde set med velvilje på hans skole i Lyngby, la C. til bestyrelsen for G. H. 16/7 89.
68. Skovmand s. 80.
69. La C. til R. J. Børup 20/4 88, jfr. la C.'s arbejde for Sorøtankens virkeliggørelse i 1877, A. Pontoppidan-Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse I s. 153.
70. Skovmand s. 150 ff.
71. La C. til Vinther, dat. marts 69.

72. Vort Landbrug 1884 s. 205 ff.
73. Christensen s. 77, 87ff. Skovmand s. 445.
74. Christensen passim, A. Svendsen: Tune Landboskole 1871-90 s. 8ff. At Tune kunne opfattes som en »venstre-ri-val« til la Cours skole giver Skovmand s. 387 belæg for. Se desuden Ludv. Schrøder: Den nordiske Folkehøjskole s. 291 ff.
75. Ladelund Elevforenings årsskrift 1929 s. 21ff. Jy. beretn. 1880 s. 24, 1887 s. 53.
76. Jakob Hansens erindringer, Fra Holbæk Amt 1933, s. 61ff. Christensen s. 196. Højskolepræget synes dog ikke stærkt fremtrædende.
77. Vort Landbrug 1882 s. 65ff. Jfr. Højskolebladet 1883 II s. 785.
78. Rosendal s. 77, 138, Vort Landbrug 1885 s. 226.
79. Lhs. beretn. 1887-88 s. 115ff.
80. Rosendal passim, (ingen elevtal fra Emdrupborg og Grejsdalen).
81. F. Skrubbeltrang: Den danske Husmand I s. 196ff. T. Jørgensen: Anders og Marie Jørgensen s. 126.
82. Christensen s. 180ff. Udtrykket »Højskole-Agerbrug« stammer sammesteds fra, s. 184, idet Christenen citerer et brev fra Ludv. Schrøder, der ikke vil være medstifter af »Vort Landbrug« med begrundelsen »Vi vil ikke et særligt H.-A.«. Adskillige højskoler foruden de nævnte gav i større eller mindre omfang landbrugsundervisning, men la C. havde ikke megen tiltro til værdien af den spredte undervisning på disse skoler, la C.'s beretning af 22/12 1886, (Lhs. arkiv 244/1886), jfr. S. C. A. Tuxen: Unge Landmænds Uddannelse s. 28f.
83. H. Appel: Dalum Landbrugsskole 1886-1911 s. 21, 45, jfr. Højskolebladet 1891 s. 1262 f.
84. H. Appel: Dalum Landbrugsskole 1886-1911 s. 86f. Ladelund Elevforenings årsskrift 1929 s. 38ff.
85. Landstingets forhandlinger 1889-90 sp. 1279ff. Jfr. Skovmand s. 446f. De divergerende opfattelser kom også frem på højskolemødet i Dalum i 1891, se Højskolebladet 1891 s. 1253 ff.
86. S. C. A. Tuxen: Unge landmænds Uddannelse s. 26ff., 37ff.
87. S. C. A. Tuxen: Malling Landbrugsskole s. 3.
88. La C. til Chr. Sonne 25/12 88, la C. til C. Ploug 24/12 89 (Plougs arkiv)
89. Landboskolen s. 71ff.
90. Do. s. 69f., 128 f.
91. Notat af L. Feilberg 27/2 90 (Højskoletilsynets arkiv).
92. H. C. la Cour til la C. 20/12 88, jfr. dog Landboskolen s. 84.
93. Landboskolen s. 76f., la Cour til bestyrelsen for »Grundtvigs Højskole« 16/7 89, jfr. H. Rosendal: Grundtvigs Højskole s. 102ff.
94. Landboskolen s. 80, 84, H. Rosendal: Grundtvigs Højskole s. 106f. Der havde været nogen kritik af Grundtvigs Højskoles køb af Landboskolen ved Lyngby, jfr. Tidens Strøm 9/11 1891, Højskolebladet 1891 s. 1401ff. la C. til Rosendal 7/6 92.
95. Landboskolen s. 81f., jfr. Livet beg. s. 144ff.
96. Jørgen la Cour følte selv, at forholdene ikke var, som de skulle være, R. J. Børup til la C. 18/6 95, Christensen s. 195. Om betalingen og de sociale konsekvenser heraf se H. Rosendal til la C. 21/9 95.
97. Jfr. f. eks. Jørgen Pedersen, Dalum, til la C. 26/8 91.
98. Christensen s. 182ff.
99. Skovmand s. 312, 387, J. H. Bagge til la C. 28/3 89, la C. til Trier 25/4 88 (Triers arkiv), la C. til C. Ploug 24/12 89 (Plougs arkiv).
100. La C. til Alfred Povlsen 27/3 97, jfr. A. Povlsen til la C. 24/3 og 30/3 97.
101. R. J. Børup til la C. 18/4 88, la C. til R. J. Børup 20/4 88, la C. til bestyrelsen for »Grundtvigs Højskole« 16/7 89, la C. til H. Rosendal 7/6 92. I det sidste brev, ligesom i artiklen om la C. i Vort Landbrug 1884, s. 206, understreges desuden, at Landboskolen

- ved Lyngby henvendte sig til et bredere udsnit af den danske befolkning end højskolerne i almindelighed, jfr. la C. til Vinther, dat. marts 69.
102. Jfr. Ludv. Schrøder: Den nordiske Folkehøjskole s. 290 f. Christensen s. 217 f. J. Overgaard i Danmarks Folkehøjskole (1944) s. 446, DLH V s. 663.
103. La C. til B. S. Jørgensen 3/3 86, Ludv. Feilbergs betænkning af 14/1 88 (Højskoletilsynets arkiv), jfr. Skovmand s. 256.
104. Hansen s. 66.

Tidsskrift for Landøkonomi

1. TfL 1866, s. 368, la C. til forældrene 25/9, 3/10, 15/12 66.
2. TfL 1882, s. 11ff., Hertel I s. 221, 291.
3. Ugeskrift for Landmænd 1868 I s. 44 f.
4. TfL 1860 s. 349ff. (»Værdibestemmelsen af kunstige Gjødningsorter«) 1863, s. 249ff.
5. TfL. 1866, s. 317ff., jfr. la C. til forældrene 18/5 66 og 4/3 67, Hedeselskabets svar i TfL 1867, s. 318ff, jfr. replik af la C. i Ugeskrift for Landmænd 1868 I s. 141ff. Se iøvrigt F. Skrubbeltrang: Det indvundne Danmark, s. 144ff.
6. TfL 1866 s. 368, 1882 s. 13.
7. Se »Landhusholdningsselskabet og andelsmejeriernes gennembrud«, note 1.
8. TfL 1882 s. 15f.
9. H. Valentiner til la C. 11/7 83.
10. Artiklen »Plantefysiologiske Meddelelser« fremkom i TfL 1883 s. 332ff. med et »Forord til...« s. 330f. W. Johannsen til la C. 10/5 og udat. 83.
11. Landboskolen s. 129.
12. La C. til forældrene 3/10 66, TfL 1874 s. 585f.
13. TfL 1888 s. 557ff., 1891 s. 425ff.
14. Fr. Barfod TfL 1879 s. 591ff., 1888 s. 577ff. og Chr. Christensen 1884 s. 561ff. og 1885 s. 549ff. Jfr. endvidere en artikel fra Jørgen la Cours egen hånd, »Svingplovens Indførelse i Danmark«, TfL 1869 s. 376ff.
15. D. Hannemann til la C. 8/3 72, Fjord til la C. 1/11 80, præsidentmøde 18/12 83, (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv).
16. J. V. T. Hertel til la C. 23/2 80, 4/1 88, Erh. Frederiksen til la C. 28/11 88, la C. til Ugeskrift for Landmænd 29/12 92, udat. 93.
17. TfL 1883 s. 20f. Christensen s. 182. la C. om Landbovennen i Ugeskrift for Landmænd 1885 I s. 95.
18. Om arbejder- og husmandsspørgsmålet på landet i slutningen af 1860'erne se Hans Jensen: Landarbejderspørgsmålet og Landarbejderorganisationerne i Danmark fra 1864 til ca. 1900, s. 18ff. og F. Skrubbeltrang: Den danske husmand I s. 146ff.
19. La C. til B. S. Jørgensen 28/11 67 (Jørgensens arkiv).
20. Jørgensen til la C. 29/11 67.
21. TfL 1868 s. 82ff.
22. F. eks. TfL 1869 s. 69 ff., 1872 s. 65ff., 1875 s. 222ff.
23. TfL 1876 s. 579ff. jfr. TfL. 1873 s. 287ff. »Nogle Bemærkninger om de nuværende Arbejderforhold paa Landet«, hvor de samme synspunkter hævdes.
24. Sjæl. beretn. 1885-86 s. 91.
25. TfL 1862 s. 186, 1866 s. 236, Hans Jensen: Landarbejderspørgsmålet og Landarbejderorganisationerne. . s. 26f. Jfr. la C. om Tesdorpf's indsats TfL 1867 s. 582f.
26. Småtryk, la C. til forældrene 11/2 72, jfr. Københavns Amts Avis 16/1 72.
27. TfL 1870 s. 6, TfL 1871 s. 174ff., TfL 1872 s. 501ff.
28. La C. til forældrene 11/2 72.
29. TfL 1878 s. 13 f. Også senere hævdede la C. arbejderne interesser, f. eks. i margarinespørgsmålet, Sjæl. beretn. 1885-86 s. 83f.
30. Påvirkningen fra Tesdorpf fremgår af brev fra la C. til B. S. Jørgensen 2/12 67 (Jørgensens arkiv).

Landhusholdningsselskabet

1. Hertel I s. 288ff., 293ff., 297. Landhusholdningsselskabets love aftrykt i årsberetningerne, især § 6, 7, 8, 11 og 16 gav bestyrelsesrådet en stærk stilling, jfr. endv. Hansen s. 80. Se i øvrigt note 40.
2. Hertel I s. 298ff., II s. 36ff. la C. om forretningsgangen, Lhs. beretn. 1888–89 s. 61ff.
3. H. Wulff i Tfl 1898 s. 337ff., A. Bing i Ugeskrift for Landmænd 1898 I s. 97ff. jfr. Ugeskrift for Landmænd 1891 II s. 1ff. Hertel II s. 20ff., Chr. Sonne: Min Livsmelodi s. 24, Livet beg. s. 32f., 43ff., Hansen s. 93f., H. Valentiner til la C. 25/5 86.
4. Hertel II s. 14ff.
5. Erh. Frederiksen til la C. 28/11 88, jfr. H. Branth til la C. 30/1 86.
6. H. Valentiner til la C. 3/4 og 25/5 86. At la C. selv var klar over dette forhold viser la C. til red. af Ugeskrift for Landmænd 29/12 92. En anden konfliktmulighed opstod, da la C. blev ansat under Indenrigsministeriet og samtidig var præsident i Landhusholdningsselskabet, se Tfl 1898 s. 343, 345 f.
7. Hertel I s. 298, II s. 42f.
8. Præsidentmøde 18/12 83 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv), jfr. Danneskjold-Samsøe til la C. 26/12 83.
9. Livet beg. s. 46f., præsidentmøde 28/6 87 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv), talrige breve og notater vedr. besættelsen af B. S. Jørgensens stilling.
10. Lhs. beretn. 1888–89 s. 66.
11. Hertel II s. 42f., Lhs. beretn. 1888–89 s. 61.
12. Hertel II s. 16, valget fandt sted på generalforsamlingen 16/12 91.
13. Præsidentmøde 28/11 91 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv), Hertel II s. 38.
14. Præsidentmøder 15/1, 20/1 og 9/2 92 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv).
15. F. eks. præsidentmøder 9/2, 14/10 92, 8/8 93, 13–14/2 94, (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv). la C. var siden 1892 knyttet til centraladministrationen, se Hertel II s. 40, 288ff.
16. Præsidentmøde 30/8 94 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv).
17. Præsidentmøde 20/2 97 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv).
18. Det kongelige danske Landhusholdningsselskabs Virksomhed i de sidste 10 Aar 1876–1885 (60 s.).
19. Do. s. 8ff. Bestyrelsesrådsmøde 15/10 78 (bestyrelsesprot., Lhs. arkiv), jfr. la C's betænkning, udat. (167/1878, Lhs. arkiv).
20. Hertel II s. 87f., Hansen s. 91f.
21. Hansen s. 92, Foreningen »Lyngby Elever«, Aarskrift 1898 s. 38ff., jfr. talrige breve fra J. B. Krarup til la C. fra 90'erne.
22. La C. afholdt ialt 6 foredrag i Landhusholdningsselskabet. Se om disse og hans talrige diskussionsindlæg i Tfl, passim.
23. Det kongelige danske Landhusholdningsselskabs Virksomhed s. 15ff., Hertel II s. 128ff., 240ff., Hansen s. 83ff. Jfr. præsidentmøder 16/3 92, 13/3 94, 1/8 96, 9–10/11 97, 6–7/12 97 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv).
24. Det kongelige danske Landhusholdningsselskabs Virksomhed. s. 39ff. Hertel II s. 105ff., bestyrelsesrådsmøde 18/10 82 (bestyrelsesprot., Lhs. arkiv). P. Andersen: P. Nielsen (1917) s. 52, 58 f.
25. Hansen s. 88.
26. Forslag og Betænkninger afgivne af det kgl. Landhusholdningsselskab nedsatte Udvalg angaaende Ansættelse af Landbrugskonsulenter, passim.
27. Hansen s. 88ff., Hertel II s. 277ff., præsidentmøde 15/9 85 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv).
28. Hertel II s. 288ff. Jfr. trykte breve, »Om Oprettelsen af en under Indenrigsministeriet sorterende landøkonomisk Konsulentkontor«, (Th. R. Segelckes arkiv), jfr. Ugeskrift for Landmænd 1892 II s. 341f. 1893 I s. 63ff.

- la C. blev derefter ministeriets tilsynsførende med landbrugets udførselsforhold, Hertel II s. 40.
29. Hertel II s. 122.
 30. Hertel II s. 173ff., præsidentmøde 18/6 95 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv).
 31. Hertel II s. 303ff., la C. til Danne-skjold-Samsø 28/11 88.
 32. N. Siggaard: Københavns Amts Landboforening gennem hundrede Aar s. 31ff., 50ff. Jfr. »Det landøkonomiske Foreningsvæsen i Danmark«, Tfl 1897 s. 459ff.
 33. DLH V s. 372f.
 34. DLH V s. 441.
 35. Jy. beretn. 1886, fortegnelse over Landboforeningernes delegerede, s. 1 ff. Sjæl. beretn. 1886-87, s. 3ff. Forpagtere m. m. dækker desuden godsinspektører, godsforvaltere o. lign., gårdejere indbefatter møllere. Til »teoretiske« landmænd er regnet landinspektører, dyrlæger, landbrugslærere, videnskabsmænd i landbrugsfag o. lign. Den store forskel i tallet af proprietærer fra Jylland til Sjælland skyldes uden tvivl mere forskellig benævnelse end afvigende social sammensætning. Den stærke repræsentation af gårdejere er dog typisk for begge fællesforeninger.
 36. Lhs. beretn. 1886-87 s. 5ff. Opgørelsen over medlemmernes sociale stilling kan ikke gøre krav på fejlfrihed, da opgivelserne ofte er mangelfulde eller vanskelige at placere i rubrikkerne. Tendensen er imidlertid ganske klar.
 37. Vort Landbrug 1882-83, s. 165ff.
 38. Do. s. 201ff.
 39. Jfr. P. Jessen til la C. 17/3 80, H. Valentiner til la C. 19/3 82, H. Branth til la C. 20/12 85.
 40. Trykt betænkning (Th. R. Segelckes arkiv). Tanken om møderne stammede fra Anders Svendsens artikel.
 41. Udkast til betænkning (153/1882, Lhs. arkiv).
 42. Lhs. beretn. 1883 s. 52ff.
 43. Præsidentmøder 9/9 og 15/9 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv), jfr. Foreningen af jyske Landboforeninger til Landhusholdningsselskabet 16/9 84 (498/1887, Lhs. arkiv).
 44. Præsidentmøde 5-6/5 85 (præsidentmødeprot., Lhs. arkiv), Lhs. beretn. 1885 s. 45 f.
 45. Optegnelser af Th. R. Segelcke (Th. R. Segelckes arkiv). Segelcke gjorde under hele sagens gang notater om forhandlingernes forløb, notater, der bærer tydeligt præg af at være blevet til under drøftelserne med utallige forklarende og ofte vanskeligt læselige. De vil være hovedkilden til skildringen af forhandlingerne om landbrugsrådet. Jfr. desuden skrivelse fra la C. til udvalgets medlemmer 13/7 85 (498/1887, Lhs. arkiv).
 46. »Til Udvalget angaaende Forslaget om Oprettelse af et Landbrugsdirektorat og en mulig Ændring i Landhusholdningsselskabets Organisation«, s. 13 ff. Om samarbejdet mellem Ingerslev se la C. til Landhusholdningsselskabets præsidium 7/6 1886 (489/1887, Lhs. arkiv) og Segelckes optegnelser (Th. R. Segelckes arkiv), jfr. Tfl 1898 s. 345.
 47. Til udvalget., s. 13ff.
 48. Trykt ændringsforslag (498/1887, Lhs. arkiv).
 49. Segelckes optegnelser (Th. R. Segelckes arkiv).
 50. Trykt ændringsforslag (498/1887, Lhs. arkiv).
 51. Lhs. beretn. 1885 s. 52f.
 52. Jy. beretn. 1885 s. 27ff., 51.
 53. Sjæl. beretn. 1885-86 s. 63ff.
 54. Meddelelser til Landhusholdningsselskabet (498/1887, Lhs. arkiv).
 55. Segelckes optegnelser (Th. R. Segelckes arkiv), jfr. H. Branth til la C. 30/12 85, 30/1 86.
 56. Segelckes optegnelser (Th. R. Segelckes arkiv). »Morgenbladet« fandt anledning til at angribe Jens Busk, idet »Aarhus Amtstidende« og »Horsens Folkeblad« havde ytret håb om oprettelse af et »demokratisk« landbrugsråd. Busk blev angrebet for at føre »Jægermesterpolitik«, jfr. »Morgenbladet« 10/6, 24/6, 26/6 86 m. m. I landbrugspressen gav forhandlingerne ikke

- megen genlyd, Ugeskrift for Landmænd 1886 I s. 209ff. gav dog udtryk for, at Landhusholdningsselskabet måtte indstille sig på at afgive noget af sin traditionelle indflydelse. Landbovennen angreb som sædvanlig selskabet med stærke ord, 21/11 85, 7/5, 14/6 og 2/10 86.
57. Forslag og dissens aftrykt i Lhs. beretn. 1886–87 s. 131ff., jfr. la C. til præsidiat 7/6 86 (498/1887, Lhs. arkiv).
58. Segelckes optegnelser (Th. R. Segelckes arkiv), jfr. Lhs. beretn. 1886–87 s. 42. Jy. beretn. 1886 s. 27ff., H. C. la Cour til la C. 24/10 86.
59. Sjæl. beretn. 1886–87 s. 33, Fyens Stifts patriotiske Selskab til Landhusholdningsselskabet 2/2 87 (498/1887 Lhs. arkiv).
60. La C. til præsidiat 7/6 86, jfr. la C. til Segelcke 27/6 86 (Th. R. Segelckes arkiv). Det samarbejde, der her var indledt mellem la C. og H. P. Ingerslev fortsattes til den sidste død, jfr. TfL 1896 s. 35ff., 1898 s. 345.
61. La C. til præsidiat 7/6 86 (498/1887 Lhs. arkiv), la C. til Segelcke 27/6 86 (Th. R. Segelckes arkiv), præsidentmøde 29/3 96 (præsidentmødeprot. Lhs. arkiv). Derimod så la C. må skepsis på det samarbejde, fællesforeningerne selv etablerede i 1894, TfL 1895 s. 30.
62. TfL 1886 s. 487ff. Om agrarbevægelsen se DLH V s. 405ff. og E. Helmer Pedersen: Agrarbevægelsen, passim.
63. TfL 1886 s. 504ff., jfr. H. Valentiner til la C. 25/5 86.
64. Landbovennen 23/10 og 6/11 1880, Sjæl. beretn. 1885–86 s. 82 ff., jfr. Chr. Sonne til la C. 3/4 86.
65. F. eks. Landbovennen 3/11 1883, 30/1 1885, 4/7 1885, 28/1 1888. La C. kvitterede med en yderst foragtelig omtale af dette blad, Ugeskrift for Landmænd 1885 I s. 95, 1888 I s. 46 f., 146 ff.
66. TfL 1890 s. 1, 1891 s. 1, 1892 s. 1, 1893 s. 14, 1894 s. 15.
67. TfL 1891 s. 13f., jfr. samme tendens i Ugeskrift for Landmænd 1885 I s. 95ff.
68. Jy. beretn. 1892 s. 20ff. C. Lüttichau til la C. 30/7 og 24/8 92.
69. Ugeskrift for Landmænd 1892 II s. 196ff.
70. Ugeskrift for Landmænd 1892 II s. 229 ff., 238 ff., 240 ff., 243 f., m. m. Chr. Sonne: Min Livsmelodi s. 44 f., jfr. Sonne til la C. 29/11 og 3/12 92.
71. Trykt brev 6/12 92. Landbovennen sluttede som venteligt op bag angrebet, se Landbovennen 10/12, 17/12 og 24/12 1892.
72. Berlingske Tidende 9/12 og 10/12 1892. Trykt brev undertegnet af 11 medl. af Landhusholdningsselskabet 9/12 92.
73. Optegnelse (Th. R. Segelckes arkiv), B. Bang til la C. 8/12 92.
74. Således O. Scavenius, Basnæs, og C. Lüttichau, Tjele, se E. Helmer-Pedersen: Agrarbevægelsen s. 170f.
75. La C. til redaktionen af Ugeskrift for Landmænd 29/12 92, 5/1 93.
76. Præsidentmøde 13–14/6 93 (præsidentmødeprot. Lhs. arkiv). I sine årsoversigter i TfL stillede la C. sig naturligvis skeptisk til agrarerne, TfL 1894 s. 22ff., 1895 s. 30ff.
77. N. Siggaard: Københavns Amts Landboforening gennem hundrede Aar, s. 51ff. E. Helmer Pedersen: Agrarbevægelsen, s. 171f.
78. La C. til H. Valentiner 26/5 86, citeret – ikke helt nøjagtigt – i Livet beg. s. 45.
79. Ugeskrift for Landmænd 1892 II s. 2.
80. Ugeskrift for Landmænd 1898 I s. 98.
81. Aalborg Amtsidende 7/7 94.
82. La C. til Horns Herreds Landboforening, jan. 77.
83. Landboskolen s. 81f., Hertel II s. 173f.
84. Skovmand s. 312. I 1881 drøftede Lars Dinesen opstilling med la C. i Lyngbykredsen, Dinesen til la C. 1/5 81, i 1887 ønskede Æbeltoftkredsens Højre la C. som kandidat, E. Holmdrup til la C. 12/1 87, og i 1890 blev et landskingsmandat tilbudt ham, Villars Lunn til la C. 23/9 90.
85. La C. til Ernst Trier 25/4 88 (Triers arkiv). Smlgn. V. Birkedal i En Varselsrøst i Danmarks Skumring (1886).

86. Om højregrundtvigianerne se A. Pontoppidan-Thyssen: Den nygrundtvigske Bevægelse s. 342f. Sammen med Jens Nørregård tog la C. del i et mæglingsforsøg i 1888, se Sofus Høgsbro, Breve og Dagbøger II s. 136 og Nørregård til la C., udat. (efter 14/4 88). La C. havde oprindeligt tænkt sig at tage til orde mod agrarerne i »Dannebrog«, men om der kan læses nogen ændret politisk holdning heri for 90'ernes vedkommende, tør næppe afgøres, la C. til Ugeskrift for Landmænds redaktion 29/12 92.
87. F. Skrubbeltrang: Det indvundne Danmark s. 331ff.
88. Aalborg Amtstidende 17/7 94.
89. Christensen s. 167.
90. H. C. la Cour til la C. 20/12 88. Jfr. la C. til forældrene 21/1 67, la C. til B. S. Jørgensen 3/3 86, Hertel II s. 22, Hansen s. 93f.
91. Således Vort Landbrug 1882-83 s. 201ff. (svaret til Anders Svendsen), Jy. beretn. 1885 s. 22ff., Ugeskrift for Landmænd 1892 II s. 196ff., jfr. Branths svar sammesteds s. 243f.
92. F. eks, la C. til forældrene 4/3 67 (Hedeselskabet), D. Hannemann til la C. 8/3 72, la C. til H. Valentiner 8/9 86, la C. til redaktionen af Ugeskrift for Landmænd 29/12 92, til Erh. Frederiksen 4/9 93 (i de to sidste eksempler omtales agrarbevægelsen).